

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Katedra soukromého práva a civilního procesu

Diplomová práce

Přístup českých soudů k poučovací povinnosti podle § 118a
odst. 1-3 občanského soudního řádu

Zpracovala: Andrea Dolejší

Vedoucí práce: JUDr. Ing. Radka Zahradníková Ph.D., LL.M.

V Plzni 2013

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: **2012/2013**

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Andrea Dolejší**
Osobní číslo: **R08M0053P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Název tématu: **Přístup českých soudů k poučovací povinnosti podle § 118a odst. 1-3 občanského soudního řádu**
Zadávací katedra: **Katedra občanského práva**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod
2. Vývoj poučovací povinnosti
3. Typy poučovací povinnosti
 - 3.1 Poučovací povinnost procesní
 - 3.2 Poučovací povinnost o hrozícím neúspěchu ve sporu
4. Vztah poučovací povinnosti a koncentrace civilního sporu
5. Poučení ve správním soudnictví
6. Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

viz. příloha

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Karel Svoboda, Ph.D.**

Katedra občanského práva

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2012**

Termín odevzdání diplomové práce: **29. března 2013**

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: Přístup českých soudů k poučovací povinnosti podle § 118a odst. 1-3 občanského soudního řádu zpracovala samostatně. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

Plzeň, březen, 2013

.....

Andrea Dolejší

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své vedoucí diplomové práce JUDr. Ing. Radce Zahradníkové Ph.D., LL.M. za pomoc při vypracování této práce.

Obsah

Čestné prohlášení	3
Poděkování	4
Obsah	5
Seznam použitých zkratk	7
2. Vývoj poučovací povinnosti	10
2.1 Poučovací povinnost v 18. století	10
2.2 Poučovací povinnost dle zákona č. 113/1895 Sb.....	11
2.3 Poučovací povinnost dle zákona č. 142/1950 Sb.....	13
2.4 Poučovací povinnost dle zákona č. 99/1963 Sb.....	15
2.5 Poučovací povinnost dle zákona č. 519/1991 Sb.....	18
2.6 Poučovací povinnost dle zákona č. 30/2000 Sb.....	20
2.7 Poučovací povinnost dle zákona č. 7/2009 Sb.....	22
2.8 Poučení o povinnostech tvrzení a důkazní podle § 118a odst. 1 – 3 o. s. ř.	23
2.8.1 Poučovací povinnost soudu podle § 118a odst. 1 o. s. ř.....	26
2.8.2 Poučovací povinnost soudu podle § 118a odst. 2 o. s. ř.....	28
2.8.3 Poučovací povinnost soudu podle § 118a odst. 3 o. s. ř.....	31
3. Typy poučovací povinnosti.....	34
3.1 Poučovací povinnost procesní	34
3.2 Poučovací povinnost o hrozícím neúspěchu ve sporu	38
4. Vztah poučovací povinnosti a koncentrace civilního sporu.....	41
4.1 Koncentrace řízení	42
4.2 Výjimky z koncentrací	44
4.2.1 Nové důkazy, jimiž má být zpochybněna věrohodnost provedených důkazních prostředků	44
4.2.2 Nové skutečnosti nebo důkazy, které nastaly po přípravném jednání.....	46
4.2.3 Nové skutečnosti a důkazy, které účastník nemohl bez své viny včas uvést.....	47

4.2.4 Důkazy, které účastníci navrhly po výzvě k doplnění rozhodujících skutečností podle § 118a odst. 2 o. s. ř.....	48
4.3 Koncentrace řízení a břemeno důkazní a břemeno tvrzení.....	49
4.4 Poučovací povinnost soudu podle § 118a o. s. ř. a koncentrace řízení.....	50
4.3.1 Poučovací povinnost soudu podle § 118a o. s. ř. a koncentrace řízení ke skončení přípravného jednání	51
4.3.2 Poučovací povinnost soudu podle § 118a o. s. ř. a koncentrace řízení ke skončení prvního jednání ve věci.....	53
5. Poučení ve správním soudnictví	55
5.1 Poučení dle soudního řádu správního	57
6. Závěr	59
7. Summary	62
8. Použité zdroje	64
8.1 Knižní literatura.....	64
8.2 Časopisecká literatura.....	65
8.3 Zákonná úprava	67
8.4 Judikatura.....	67

Seznam použitých zkratk

c. ř. s.	zákon č. 113/1895 ř. z., civilní řád soudní (Rakousko)
o. s. ř.	zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád
s. ř. s.	zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní
Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

1. Úvod

Předkládaná diplomová práce se zabývá poučovací povinností podle § 118a odst. 1 až 3 občanského soudního řádu. Téma diplomové práce je důležitou součástí civilního řízení a poučení účastníků řízení se vyvíjelo od samého počátku vzniku samostatného civilního řízení.

Ke správnému pochopení současné právní úpravy, je vždy vhodné ohlédnout se po právní úpravě, která současné předcházela. Na počátku diplomové práce je uveden exkurz do vývoje poučovací povinnosti. Vývoj poučovací povinnosti končí pohledem na současnou právní úpravu poučovací povinnosti soudu podle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř.

Současné civilní řízení sporné je závislé na účastnících, kteří při jednání využívají svá procesní práva a povinnosti. Při této situaci je důležitá poučovací povinnost soudu zejména z toho pohledu, kdy účastníci svá procesní práva a povinnosti neznají. Je tedy na straně soudu, aby účastníkům poskytl poučení v takové míře, aby mohli být ve sporu úspěšní.

Cílem práce je provedení ucelené analýzy současné právní úpravy poučovací povinnosti dle § 118a o. s. ř. v českém civilním soudnictví. Také se práce pokusí o zhodnocení vlivu poučovací povinnosti na průběh řízení a v neposlední řadě na výsledek řízení.

Diplomová práce následně poukáže na souvislost poučovací povinnosti dle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. s koncentrací řízení. V civilním řízení neustále dochází k průtahům řízení, avšak věc by měla být soudem projednána bez zbytečných odkladů. Zákonodárce se takovým průtahům snaží předejít právě úpravou koncentrace řízení. Při jednání o věci je v této souvislosti kladen důraz na rozhodnutí věci při prvním jednání. V práci proto bude zaměřeno na vzájemný vztah poučovací povinnosti soudu podle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. a koncentrace řízení.

Následně se práce zabývá možností, zda využít tuto poučovací povinnost také ve správním soudnictví.

2. Vývoj poučovací povinnosti

2.1 Poučovací povinnost v 18. století

Civilní proces 18. století spočíval výlučně na zákonné úpravě. Zvykové procesní právo bylo odstraněno obecným soudním řádem. Řádné soudní řízení před sborovými a okresními soudy, tj. proces písemný a ústní, bylo upraveno soudními řády 18. století, vydanými za Josefa II.¹

Josef II. se zasloužil o vydání josefínského soudního řádu v roce 1781, který upravil civilní soudní proces. V době osvícenského absolutismu tak došlo ke vzniku moderní soudní organizace a základům moderního civilního řízení. „Tehdy také definitivně došlo k oddělení trestního a civilního řízení.

V řízení v té době začíná stále více převládat zásada projednací (na rozdíl od zásady inkviziční v řízení trestním), podle níž soud zůstává spíše pasivním činitelem, a hlavní aktivitu mají sporné strany. Další rozhodující zásadou se stala dispoziční zásada, na jejímž základě straně samé náleželo zahájit spor, změnit i žalobu, vzít ji zpět, uzavřít smír a vůbec „nakládat“ řízením i předmětem sporu. Z jiných všeobecných zásad, které se v procesním právu od konce 18. století uplatnily, to byly především zásady ústavnosti, veřejnosti a volného hodnocení důkazů soudcem.“²

Pány procesu dle josefínského soudního řádu jsou strany sporu. V tomto případě je soudce pouze pověřen k vedení procesu a vydání rozhodnutí. Soudu přiznával pouze pasivní roli a poučovací povinnost soudu neupravoval. Zejména docházelo k uplatňování zásady projednací.

¹ FIALA, Josef. *Historický vývoj některých procesních principů, zásad a institutů civilního procesu*. Praha: Universita Karlova, 1974. str. 35. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. Monographia; 21/1974.

² SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Civilní proces*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, str. 55. 1202 s. ISBN 80-86861-09-0.

Jednalo se o princip, kdy pouze strany určovaly, které skutečnosti budou v řízení projednávány a které důkazy budou předkládány.

„V důsledku svých moderních prvků mohl josefínský civilní řád platit prakticky po celé 19. století, ačkoli v jiných státech docházelo v té době k zásadním úpravám procesního práva.“³

2.2 Poučovací povinnost dle zákona č. 113/1895 Sb.

Poučovací povinnost soudu se do českého procesního práva dostala poprvé v roce 1895. „Podle § 182 odst. 1 zákona č. 113/1895 Sb. (dále jen civilní řád soudní) „předseda senátu má při ústním jednání působiti dotazováním nebo jiným způsobem k tomu, aby skutkové údaje rozhodné pro řešení věci byly učiněny, nebo aby nedostatečné údaje o okolnostech k odůvodnění nebo poražení nároku byly naznačeny nebo aby nabídnuté důkazy byly doplněny a aby vůbec všechna vysvětlení, která se jeví býti potřebná k tomu, aby skutkový podklad práv a nároků stranami tvrzených byl podle pravdy zjištěn.“

Již rakouský civilní řád soudní tedy ukládal soudcům, aby „dotazováním nebo jiným způsobem“ zjišťovali skutkový stav nutný pro rozhodnutí ve věci. Tato „dotazování“ vedla strany ke splnění jejich povinnosti tvrzení a následně i povinnosti důkazní. Zároveň poskytovala účastníkům sporu určité vodítko ke zjištění toho, jaké skutečnosti jsou pro rozhodnutí ve věci podle soudu důležité. Z ustanovení rakouského civilního řádu soudního nebylo možné dovozovat, že by soud měl stranám poskytovat hmotněprávní poučení. Hmotněprávní poučovací povinnost

³ WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice: doplněné o předpisy evropského práva*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2011. Str. 53. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 978-80-7201-842-0.

nevyplývala ani z ustanovení § 432 c. ř. s. Naopak toto ustanovení soudci ukládalo omezit se pouze na poučení procesní povahy.“⁴

Ustanovení § 432 c. ř. s. znělo: Soudce má dáti, je-li toho třeba, stranám práva neznalým a advokátem nezastoupeným potřebný návod k/ke provedení jejich procesních úkonů a poučiti je o právních následcích spojených s jejich jednáními neb opomenutími. Soudce má zejména, když prohlašuje svá rozhodnutí, upozorniti takové strany na lhůtu, ve které lze rozhodnutí napadnouti opravným prostředkem, a na zákonná ustanovení, která předpisují, aby pro podání opravného prostředku byl za procesního zmocněnce ustanoven advokát.⁵

„Ovšem na druhé straně § 182 odst. 2 rakouského civilního řádu počítal s tím, že soudce upozorní strany sporu, pokud jejich tvrzení neodpovídají dosud provedenému dokazování nebo skutečností, které soud zjistil při své úřední činnosti.“⁶

Ustanovení § 182 odst. 2 c. ř. s. znělo: Když se některá strana ve svém přednesu uchýlí od obsahu přípravného podání, jež učinila, nebo když se přednesy stran nesrovnávají s procesními spisy, k nimž jest přihlížeti jinak z úřední povinnosti, má předseda na to upozorniti. Rovněž má vytknouti pochybnosti, které tu jsou o věcech, k nimž nutno hleděti z úřední povinnosti.⁷

„Tuto poučovací povinnost předlitavského civilního soudu můžeme pokládat za předchůdce hmotněprávního poučení, které známe dnes, a které najdeme v ustanovení § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. Poučovací povinnost soudu však nesměřovala k poučení o hmotněprávním vyhodnocení situace ze strany soudce, který spor rozhodoval. Omezila se

⁴ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009. vii, str. 297. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-414-7.

⁵ zákon č. 113/1895 Sb. o soudním řízení v občanských rozepřích právních (rakouský civilní řád soudní)

⁶ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009. vii, str. 297. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-414-7.

⁷ zákon č. 113/1895 Sb. o soudním řízení v občanských rozepřích právních (rakouský civilní řád soudní)

jen na upozornění strany, že její tvrzení jsou v rozporu s obsahem spisu a s dosud provedenými důkazy. Šlo tedy o určitou obdobu poučení o nenaplnění břemene prokazování ve smyslu dnešního § 118a odst. 3 o. s. ř.“⁸

2.3 Poučovací povinnost dle zákona č. 142/1950 Sb.

Zákon č. 142/1950 Sb. přinesl změnu v poučovací povinnosti. „Generální ustanovení § 7 upravovalo: „Soud dává pracujícím potřebný návod k provedení úkonů u soudu, poučuje je o právních následcích spojených s těmito úkony, nebo s jejich opominutím, a dbá všestranně o to, aby pro nedostatek všeobecného nebo právnického vzdělání netrpěli újmu na svých právech.“ Důvodová zpráva citovaného zákona tak mimo jiné uváděla: „Buržoasní soud byl v podstatě namířen proti dělnické třídě a proti pracujícím masám. ...lidově demokratický soud každému příslušníku pracujících mas, kdykoliv je tohoto třeba, pomáhá při uplatňování jeho práv a jeho zájmů. Informuje ho především o jeho procesních právech a o jeho povinnostech...“ Poučením se rozumělo objasnění toho, jaké „právní následky by mělo provedení úkonu vysvětleného v návodu nebo provedení tohoto či onoho úkonu a jaké právní následky by nastaly, kdyby v návodu vysvětlený úkon neprovedl, nebo kdyby neprovedl žádný z možných úkonů.“ Smyslem poučení tak bylo „přesvědčit účastníka, kterému je adresováno, a tom, že zachová-li se podle návodu, je to v jeho vlastní prospěch.“⁹

„Povinnost všestranně dbát o to, aby účastníci pro nedostatek všeobecného nebo právnického vzdělání netrpěli újmu na svých právech, byla chápána jako „cíl, který má soud sledovat poskytováním návodu a poučením účastníkům“. Přestože poučovací povinnost se týkala

⁸ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009. vii, str. 297 - 298. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-414-7.

⁹ HORÁK, Pavel a HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. Stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, č. 10, str. 487. ISSN 1210-6410.

především procesních práv a povinností účastníka (za cíl poučovací povinnosti soudu bylo považováno „zajištění podkladů pro nalezení materiální pravdy“), bylo zejména v pozdějším období účinnosti této právní úpravy považováno za odpovídající ustanovení § 7 též poskytování vysvětlení o hmotněprávních úkonech, které by mohly vést pro účastníka, kterému bylo poučení určeno, k úspěšnému skončení sporu. Tak např. rozhodnutí publikované pod R 24/59 uvádělo: „Aj keď v súdnom konaní nebola námietka premlčania výslovne uplatnená, je povinnosťou súdu dať žalovanému účastníkovi konania v tomto smere poučenie o možnosti uplatnenia tejto námietky“.

Poučovací povinnost podle § 7 občanského soudního řádu z roku 1950 směřovala vůči fyzickým osobám, pokud nebyly advokáty (vůči účastníkům, zákonným zástupcům a zmocněncům). Vůči účastníkům zastoupených advokátem se uplatňovala v případě, že soud s těmito účastníky osobně jednal, a to i tehdy, byl-li přítomen zastupující advokát. Součástí poučovací povinnosti bylo i upozornění advokátu, že podává zřejmě protizákonný návrh, jestliže měl soud za to, že návrh je protizákonný. Základním smyslem poučovací povinnosti ovšem bylo, aby práva neznalé fyzické osoby si nemusely volit advokáty jako zmocněnce jen z obavy, že sami nebudou moci obhájit svá práva.“¹⁰

„V § 7 tohoto kodexu se rozlišovalo mezi návodem a poučením účastníka. Návodem se rozumělo „vysvětlení, které úkony by měl nebo mohl podle zákona účastník provést, a jak by je měl provést, aby byly ve shodě se zákonem.“ Poučením se naopak rozumělo, jaké právní následky by mělo provedení úkonu vysvětleného v návodu nebo provedení toho či onoho možného úkonu a jaké právní následky by nastaly, kdyby v návodu

¹⁰ BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír. Co se změnilo na poučovací povinnosti soudu v občanském soudním řízení?. *Právní praxe: časopis české justice*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 1994, č. 9, str. 532. ISSN 1211-0825.

vysvětlený úkon neprovedl, nebo kdyby neprovedl žádný z možných úkonů.“¹¹

„Ve spojení s ustanovením § 88 odst. 2 téhož zákona (povinnost soudu z úřední povinnosti zjišťovat veškeré skutečnosti důležité pro rozhodnutí) taková právní úprava účastníkům přisoudila roli pouhých statistiků čekajících na úkony a poučení soudu. Stranám sporu sice zůstala jejich povinnost tvrdit a prokazovat, odpovědnost za správně zjištěný skutkový stav však přešla zcela na soud.

Soud na základě zákona č. 142/1950 Sb. přejímal povinnosti stran sporu i v jiných ohledech, než jen při dokazování. Například jeden a týž soudce musel vypomáhat při psaní žaloby, poté spor rozhodl a pak dokonce asistoval při sepisu odvolání. To vše se dělo pod dohledem státu (možnost vstupu prokurátora do jakéhokoli řízení dle § 6 odst. 1 zák. č. 142/1950 Sb.). Téměř bez nadsázky soud v jediném řízení vystupoval v roli žalobce, žalovaného a arbitra zároveň. Takovou roli nebylo lze zvládnout. Nicméně tento předpis upozornil na maximální představitelný rozsah poučovací povinnosti soudu, byť výhodu poučení poskytoval jen „pracujícím“, nikoli třídnímu nepříteli.“¹²

2.4 Poučovací povinnost dle zákona č. 99/1963 Sb.

„Zákonem č. 99/1963 Sb. byla provedena rekodifikace civilního procesu včetně poučovací povinnosti. Ustanovení § 5 tak znělo: „Soudy poskytují občanům i organizacím poučení o jejich právech a povinnostech, pomáhají jim při uplatňování jejich práv a dbají všestranně o to, aby nikdo pro nedostatek právních znalostí neutrpěl újmu.“ Oproti předchozí úpravě, i když na ni bylo v mnohém navazováno, nebyl již tak zdůrazňován třídní

¹¹ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Civilní proces*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. Str. 235. ISBN 80-86861-09-0.

¹² SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009. vii, str. 298. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-414-7.

aspekt poučovací povinnosti. Soud poučoval i o hmotném právu, např. o možnosti vznést námitku promlčení.“¹³

„Poučovací povinnost měla být nadále uplatňována nejen vůči fyzickým osobám (občanům); výslovně se uvádí i právnické osoby (organizace) jako subjekt, kterému je určena činnost soudu podle ustanovení § 5 o. s. ř. Při uplatňování poučovací povinnosti bylo nerozhodné, zda účastník nebo jeho zástupce či zmocněnec byly osoby znalé práva. V komentáři k Občanskému soudnímu řádu bylo v této souvislosti uvedeno: „I v případě, kdy účastník nebo jeho zástupce je odborně vzdělaným právníkem, může nastat situace, že jde o právníka specializovaného v jiné než justiční oblasti, který nemá plné předpoklady k tomu, aby sám vyřešil určitou právní otázku. Proto i přesto, že účastník nebo jeho zástupce má odborné právnické vzdělání, může být účastník ohrožen újmou pro nedostatek právních znalostí. Konečně i v případě zastoupení advokátem může např. z důvodu nepozornosti vzniknout situace, kdy je žádoucí uplatnění poučovací povinnosti soudu“.

Koncepce poučovací povinnosti podle § 5 o. s. ř. rozlišovala

- a) Poučování občanů a organizací o jejich právech a povinnostech,
- b) Pomoc občanům a organizacím při uplatňování jejich práv,
- c) Všestrannou péči o to, aby nikdo pro nedostatek právních znalostí neutrpěl újmu.

Na rozdíl od předchozí úpravy ustanovení § 5 o. s. ř. jednoznačně předpokládalo, že poučování občanů a organizací o jejich právech a povinnostech se týkalo všech práv a povinností účastníků. Soud byl proto povinen poskytnout účastníku nejen poučení významné z hlediska předpisů procesního práva, ale i poučení o hmotném právu. Nešlo přitom jen o námitku promlčení, jak dovodila již předchozí judikatura a jak bylo opětovně rozhodováno. Soud byl například povinen v řízení o splnění

¹³ HORÁK, Pavel a HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. Stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, č. 10, str. 487, ISSN 1210-6410.

povinnosti z věcného břemene poučit žalovaného o tom, že může žádat, a to vzájemným návrhem, zrušení věcného břemene, v řízení o zaplacení peněžité částky poučit žalobce, že může požadovat též úroky z prodlení, v řízení o náhradu mzdy byl povinen poučit pracovníka, že může požadovat vyšší plnění, než jaké doposud uplatnil, přičemž soud před poskytnutím takového poučení nesměl o žalobě rozhodovat, v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví byl povinen účastníky poučit o tom, že mohou změnit návrh a domáhat se zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, jestliže se zjistí, že věc není v bezpodílovém, ale podílovém spoluvlastnictví účastníků. V uveřejněné judikatuře nebyl v podstatě zaznamenán případ, kdy by soud – ať v oblasti procesní nebo hmotněprávní – nebyl povinen potřebné poučení poskytnout.

Pomoc soudu účastníkům (občanům a organizacím) při uplatňování jejich práv nahradila dřívější návod. Také při poskytování pomoci účastníkům šlo o vysvětlení, které procesní úkony by měli nebo mohli v dané procesní situaci podle zákona provést, a jak by je měli provést, aby odpovídaly zákonu. Skutečnost, zda pomoc vyplývala z potřeby užití norem procesního práva nebo zda procesní úkon byl důsledkem aplikace hmotněprávních předpisů, byla z hlediska § 5 o. s. ř. nerozhodná.

Účelem poučení účastníka o jeho právech a povinnostech a pomoci účastníku při uplatnění jeho práv bylo účastníku vysvětlit, jaký úkon by mu byl za dané situace na prospěch, a přesvědčit jej, aby takový úkon provedl, neboť tím může přivodit pro sebe úspěšné rozhodnutí ve věci nebo alespoň příznivější výsledek řízení.

Třetí z povinností soudu uvedených v § 5 o. s. ř. (péče o to, aby nikdo pro nedostatek právních znalostí neutrpěl újmu) představovala obdobně jako v předchozí úpravě cíl, který měl soud sledovat poskytováním poučení a pomoci účastníkům.

Poučovací povinnost soudu podle § 5 o. s. ř. byla chápána jako povinnost objektivní. Soud byl proto povinen účastníky v potřebném směru

a ve správném rozsahu poučit, i když sám o potřebě poučení nebo pomoci účastníku ani nevěděl (buď proto, že okolnosti, z nichž by vyplývala potřeba poučení nebo pomoci, vůbec nevyšly najevo, nebo proto, že tyto okolnosti nesprávně zhodnotil). Nesplnění poučovací povinnosti bylo bez dalšího důvodem ke zrušení rozhodnutí soudu v odvolacím řízení nebo ke stížnosti pro porušení zákona, jestliže bylo možné dovodit, že by touto cestou mohlo být dosaženo pro účastníka příznivější rozhodnutí ve věci.“¹⁴

2.5 Poučovací povinnost dle zákona č. 519/1991 Sb.

„Po novele o. s. ř. č. 519/1991 Sb. soud v souladu s novým zněním ustanovení § 5 o. s. ř. poskytoval účastníkům „poučení o jejich procesních právech a povinnostech“ S poukazem na nutnost zachování nestrannosti soudu se tehdejší praxe přiklonila k závěru, že poučení o hmotném právu není přípustné. Soudy dospěly k závěru, že nadále není jejich povinností účastníkům sporu sdělovat, které skutečnosti jsou pro rozhodnutí ve věci důležité.“¹⁵

Důvodová zpráva k této novele uvádí následovně: „Dosavadní formulace poučovací povinnosti vedla k závěru, že je třeba účastníky poučit např. i o možnosti vznést námitku promlčení. Tak daleko promítnutá poučovací povinnost však vedla k tomu, že se počínání soudu muselo účastníkům jevit jako porušení jeho nestrannosti.“¹⁶

„Z jednoznačné, striktní formulace ustanovení § 5 o. s. ř. je nutno usuzovat, že poučení může být poskytnuto pouze v mezích obsahu procesně právního vztahu, tedy o subjektivních procesních právech a povinnostech vyplývajících z určité procesně právní normy. Poučení

¹⁴ BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír. Co se změnilo na poučovací povinnosti soudu v občanském soudním řízení?. *Právní praxe: časopis české justice*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 1994, č. 9, str. 533 - 534. ISSN 1211-0825.

¹⁵ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009. vii, str. 299. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-414-7.

¹⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 519/1991 Sb.

poskytované účastníkům soudem se nemůže zakládat na hmotněprávní normě, resp. nemůže poukazovat na subjektivní práva a povinnosti vyplývající ze vztahů hmotněprávních, i kdyby z určité hmotněprávní situace bezprostředně vyplývala odpovídající procesní práva. Tak např. návrhy na přistoupení dalšího účastníka do řízení podle § 92 odst. 1 o. s. ř. nebo návrh na provedení záměny účastníka podle § 92 odst. 2 o. s. ř., stejně jako změna žaloby podle § 95 o. s. ř. je ryze procesním úkonem a realizací procesních práv účastníka, avšak takový procesní úkon by zcela ztrácel svůj smysl, pokud by nebyl podložen určitou hmotněprávní situací, jež by se zakládala na normách hmotného práva. Jestliže tedy v průběhu řízení soud zjistí, že s projednávaným sporem bezprostředně souvisí určité materiální právo nebo povinnosti další osoby, která by proto mohla přistoupit do řízení, nebo osoby, jež by mohla vystřídat původního účastníka řízení, který nemá ve sporu věcnou legitimaci, anebo jestliže soud zjistí hmotněprávní okolnosti, jež vylučují úspěch žalobce ve sporu (např. že uplatněné nároky žalobce vyplývají ze závazku, který zanikl splněním, započtením, prominutím dluhu apod., anebo ze závazku, který podle hmotného práva vůbec nevznikl apod.), nemůže být účastníkovi poskytnuto poučení ani o procesním postupu, který by se bezprostředně zakládal na určité konkrétní hmotněprávní situaci. Poskytnuté poučení by totiž nutně obsahovalo „hmotněprávní aspekt“ a přestalo by být pouhým poučením o procesních právech účastníka ve smyslu ustanovení § 5 o. s. ř.¹⁷

„Z pohledu dnešních zkušeností se jeví takový výklad příliš úzký, a to v návaznosti na i tehdy platné ustanovení § 6 o. s. ř. Podle tohoto ustanovení „soud postupuje v součinnosti se všemi účastníky řízení tak, aby skutečnosti, které jsou mezi účastníky sporné, byly spolehlivě zjištěny.“ Postup, při kterém nedá soud účastníkům během řízení najevo, které skutečnosti pokládá pro rozhodnutí za podstatné, nelze hodnotit jako

¹⁷ MACUR, Josef. Problémy legislativní úpravy poučovací povinnosti soudu v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 1998, č. 12, str. 597 – 598. ISSN 1210-6410.

„postup v součinnosti s účastníky řízení“ za účelem spolehlivého zjištění rozhodných skutečností.

Dokonce lze připustit, že výklad poučovací povinnosti po novele o. s. ř. č. 519/1991 Sb. nemusel být tak zásadně odlišný od výkladu téže povinnosti po novele občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. Tehdejší velmi formální přístup soudů při aplikaci ustanovení § 5 o. s. ř. byl z části poznamenán změnou režimu a potřebou vyjádřit nestrannost soudu a akcentovat nutnost aktivity stran. Zdůrazňování nestrannosti soudu tímto způsobem však příliš často vedlo k nepředvídatelnosti soudních rozhodnutí. Takové zúžení poučovací povinnosti znemožnilo stranám prokazování či vyvracení rozhodujících skutečností. Účastníci totiž ve změti novel hmotněprávních předpisů a při „mlčení“ soudu obtížně odhadovali, jakým směrem a proč se úvahy soudu ubírají. Strany sporu někdy právem mohly pokládat postup soudu jako nečitelný.¹⁸

2.6 Poučovací povinnost dle zákona č. 30/2000 Sb.

„Do jisté míry rozšíření, ale zejména zpřesnění a zvýraznění role poučovací povinnosti pak přinesla novela občanského soudního řádu provedená zákonem č. 30/2000 Sb.“¹⁹

„Zákonem č. 30/2000 Sb. byla právní úprava poučovací povinnosti rozšířena o § 118a občanského soudního řádu. Když nahlédneme do důvodové zprávy k tomuto zákonu, tak se dovíme, že poučovací povinnost je v § 5 o. s. ř. pojata všeobecně a současně obecně, neodráží potřebu poskytnutí poučení účastníků v konkrétní procesní situaci a nebere v úvahu, že účastníci, kteří jsou v řízení zastoupeni advokátem, zpravidla pomoc soudu s uplatněním procesních práv a se splněním procesních

¹⁸ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009. vii, str. 299. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-414-7.

¹⁹ HORÁK, Pavel a HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. Stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, č. 10, str. 487.

povinností v běžných situacích nepotřebují. Ukázalo se proto potřebné, aby vedle tohoto ustanovení byla poučovací povinnost soudů upravena vyčerpávajícím způsobem v souvislosti s jednotlivými procesními instituty. Nová úprava vtělená do § 118a o. s. ř. sleduje, aby, poučení, kterého se má účastníkům ze strany soudů dostat, bylo konkrétní a podrobné a aby se jim dostalo v takovém stadiu řízení, kdy je to pro vedení řízení potřebné, a za takové situace, kdy bez konkrétního a podrobného poučení by mohli pro nedostatek potřebných znalostí procesních pravidel utrpět újmu na svých právech. Poučovací povinnost soudu je tedy koncipována tak, aby bylo bez pochybností zřejmé, kdy a o čem mají být účastníci poučeni.²⁰

„V § 118a o. s. ř. je nově upravena poučovací povinnost, kterou soud plní vůči účastníkům v průběhu jednání. Splnění povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní a unesení břemene tvrzení a důkazního břemene patří k základním kamenům občanského soudního řízení při zjišťování skutkového stavu. Účastník, který nesplní povinnost tvrzení nebo důkazní povinnost či neunese břemeno tvrzení nebo důkazní břemeno, nemůže mít ve věci úspěch. V zájmu předvídatelnosti soudních rozhodnutí je potřebné, aby o těchto procesních povinnostech byli účastníci náležitě poučeni.

Ustanovení § 118a odst. 1 a 2 o. s. ř. obsahují poučovací povinnost ve vztahu k povinnosti tvrzení a k břemenu tvrzení a § 118a odst. 3 o. s. ř. poučovací povinnost o důkazní povinnosti a o důkazním břemenu.

Vesměs se jedná o poučení o procesních povinnostech, které musí být, má-li být poskytnuto řádně, náležitě konkrétní a podrobné, aby

²⁰ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Civilní proces*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. Str. 235. ISBN 80-86861-09-0.

účastníku umožnilo – s přihlédnutím ke konkrétní procesní situaci, v níž se nachází – jeho procesní povinnosti řádně a úplně splnit.“²¹

„Novela klade důraz na zásadu předvídatelnosti soudního rozhodnutí a v této souvislosti též značné nároky na soudce, zejména prvostupňového soudu, a ukládá mu na mnoha místech povinnost velice precizně poučit účastníka řízení, bez rozlišení, zda je zastoupen advokátem, či nikoliv.

Takzvaná předvídatelnost soudního rozhodnutí je pojmem, který je v souvislosti s novelou velice často zmiňován. Co si pod ním lze představit? Především to, že by účastník neměl být soudním rozhodnutím překvapen, neměl by být soudcem, který vede proces a ovládá procesní právo, postaven do takové procesní situace, která by pro něj znamenala neúspěch ve věci jenom pro daleko menší znalost procesních předpisů.“²²

2.7 Poučovací povinnost dle zákona č. 7/2009 Sb.

Tato novela občanského soudního řádu, která je také označována jakou souhrnná novela, zavádí koncentraci řízení. „Tato novela sice přímo nezasáhla do platné úpravy poučovací povinnosti soudu. Protože však vytvořila novou koncentraci podle § 118b odst. 1 a podle § 114c o. s. ř., uložila soudu poučovat k novému okamžiku řízení, a to k okamžiku skončení prvního jednání ve věci (§ 118b odst. 1 o. s. ř.), případně přípravného jednání (§ 114c o. s. ř.).“²³

Novela občanského soudního řádu přinesla zjednodušení řízení, jelikož došlo ke zkrácení délky řízení. Projevu se to zejména snahou o

²¹ JIRSA, Jaromír. *Novinky v civilním řízení soudním: (kritická studie)*. Vyd. 1. Praha: LexisNexis CZ, 2005. Str. 44. Knihovnička Orac. ISBN 80-86199-86-X.

²² JIRSA, Jaromír. *Novinky v civilním řízení soudním: (kritická studie)*. Vyd. 1. Praha: LexisNexis CZ, 2005. Str. 42 - 43. Knihovnička Orac. ISBN 80-86199-86-X.

²³ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009. vii, str. 300. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-414-7.

zamezení obstrukčních kroků účastníků, zavedením jejich povinnosti koncentrovat procesní aktivitu nejpozději do konce přípravného jednání (jednání ve věci).

„Souhrnná novela navazuje na velkou novelu také tím, že posiluje význam přípravy jednání, v duchu zásady rozhodnutí při jediném jednání.

S novou úpravou přípravného jednání se do zákona dostává další prvek koncentrace řízení, neboť právě tento úkon soudu se stává tím okamžikem, do kterého lze zásadně (až na výjimky) předkládat v řízení novoty.“²⁴

2.8 Poučení o povinnostech tvrzení a důkazní podle § 118a odst. 1 – 3 o. s. ř.

„Obsah poučovací povinnosti soudu tvoří veškeré informace, které soud musí stranám a osobám zúčastněným na sporu poskytnout, aby tyto strany a osoby neutrpěly újmu z důvodu neznalosti svých procesních práv a povinností, případně z nevědomosti o své povinnosti tvrdit a prokazovat svůj konkrétní hmotněprávní nárok.“²⁵

„Poučovací povinnost by měla být upravena tak, aby se účastníku dostalo poučení, když je to skutečně třeba, nestačí poučovací povinnost formulovat jen všeobecně (jak je to nyní v § 5 o. s. ř.), ale v souvislosti s konkrétními procesními instituty. Při jednání je třeba rozlišovat mezi poučením směřujícím k tomu, aby účastník mohl unést břemeno tvrzení a důkazní břemeno, a poučením, potřebným k tomu, aby uplatnil jiná procesní práva nebo splnil další procesní povinnosti. Okolnost, zda účastník skutečně tvrdí skutečnosti významné pro rozhodnutí o věci a zda

²⁴ JIRSA, Jaromír. Souhrnná novela občanského soudního řádu – příležitost ke změně. *Právní rozhledy*, 2009, č. 6, str. 203, ISSN 1210-6410.

²⁵ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009. vii, str. 294. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-414-7.

navrhuje důkazy způsobilé jeho tvrzení prokázat, má pro každého, kdo se účastní řízení, zásadní význam, neboť od toho, jak se těchto povinností zhostí, často závisí, jak bude o věci samé rozhodnuto. Poučení potřebná k tomu, aby účastník mohl unést břemeno tvrzení a důkazní břemeno, by proto měla směřovat vůči všem účastníkům řízení bez ohledu na to, zda jsou zastoupeni nebo zda jednají před soudem sami.²⁶

Poučovací povinnost soudu podle § 118a o. s. ř. posílila odpovědnost soudu za předvídatelné, kvalitní, rychlé projednání a rozhodnutí věci. „Poučovací povinnost soudu je nastavena tak, že je permanentní (trvá po celou dobu řízení), bez ohledu na zastoupení; pasivní účastník řízení (i toho sporného) musí vždy dostat šanci, aby dotvrdil rozhodné skutečnosti a navrhl důkazy, než je odsouzen k neúspěchu pro neunesení břemene tvrzení či břemene důkazního dle § 118a odst. 1, 3 o. s. ř. V případě, kdy hrozí účastníkovi prohra jen proto, že má jiný předběžný hmotněprávní názor na souzenou věc než soud, musí být o tom poučen (§ 118a odst. 2 o. s. ř.).“²⁷

„Podle § 118a občanského soudního řádu tedy, ukáže-li se v průběhu jednání, že účastník nevyličil všechny rozhodné skutečnosti nebo že je uvedl neúplně, předseda senátu jej vyzve, aby svá tvrzení doplnil, a poučí jej, o čem má tvrzení doplnit a jaké by byly následky nesplnění této výzvy. Má-li předseda senátu za to, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkova právního názoru, vyzve účastníka, aby v potřebném rozsahu doplnil vylíčení rozhodných skutečností. Zjistí-li předseda senátu v průběhu jednání, že účastník dosud nenavrhl důkazy potřebné k prokázání všech svých sporných

²⁶ BUREŠ, Jaroslav. DRÁPAL, Ljubomír. Novelizovat ještě jednou občanský soudní řád? *Právní rozhledy*, 1999, č. 3, str. 107. ISSN 1210-6410

²⁷ JIRSA, Jaromír. Civilní proces po účinnosti souhrnné novely občanského soudního řádu a několik dalších úvah nad jeho perspektivami. *Právní rozhledy*. 2011, č. 5, str. 154 - 155. ISSN 1210-6410.

tvrzení, vyzve jej, aby tyto důkazy označil bez zbytečného odkladu, a poučí jej o následcích nesplnění této výzvy.²⁸

„Účastníci mají povinnost tvrzení a důkazní a nesou břemeno tvrzení a důkazní, ovšem nedostojí-li v řízení svým povinnostem, musí být náležitě poučeni. Poučovací povinnost podle § 118a o. s. ř. se uplatní při jednání, přičemž poučení se dostává i účastníkům zastoupeným advokátem (na rozdíl od jiných procesních poučení), neboť nelze založit mezi účastníky nerovnost podle toho, zda mohou či nemohou být (či zda jsou) zastoupeni osobou práva znalou.

Smysl ustanovení § 118a o. s. ř. je zřejmý; jednak brání tomu, aby soud zaskočil účastníky nepředvídatelným rozhodnutím (tím, že by jim neumožnil k obrazu svého právního názoru doplnit potřebná skutková tvrzení a důkazní návrhy), jednak ve stejném zájmu vede soud, aby účastníkům předešel, jak vzhledem k průběhu dokazování vyhodnocuje plnění povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní.²⁹

Domnívám se, že poučovací povinnost soudu podle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. je zásadní zejména ve vztahu soudu a jeho součinnosti k účastníkům řízení. Jelikož je to právě soudce, kdo poučovací povinností směřuje účastníky k řádnému projednání věci. Poskytnutým poučením dle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. zároveň soud umožňuje účastníkům lepší orientaci při probíhajícím řízení, tak aby mohly získat úspěch ve věci.

Z výše uvedeného by se mohlo zdát, že je poučovací povinnost soudu upravena natolik podrobně, že soud účastníky civilním řízením provede, aniž by měli jakoukoliv právní znalost. Ovšem je třeba mít na zřeteli, že „poučovací povinnost soudu nemůže být způsobitou náhražkou profesionálních postupů, a to nejen pro zásadní nedostatky, které má, ale koneckonců i proto, že její i odpovědný výkon sotva může poskytnout

²⁸ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Civilní proces*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. Str. 235. ISBN 80-86861-09-0.

²⁹ BUREŠ, Jaroslav. Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 12, str. 29 - 30.

takovou odbornou péči jako zastoupení advokátem. K tomu navíc přistupuje i to, že soudce na rozdíl od advokáta není občanskoprávně odpověden za nesprávný výkon této povinnosti nebo opomenutí při ní.³⁰

2.8.1 Poučovací povinnost soudu podle § 118a odst. 1 o. s. ř.

„Ukáže-li se v průběhu jednání, že účastník nevyličil všechny rozhodné skutečnosti nebo že je uvedl neúplně, předseda senátu jej vyzve, aby svá tvrzení doplnil, a poučí jej, o čem má tvrzení doplnit a jaké by byly následky nesplnění této výzvy.“³¹

Poučení účastníka podle § 118a odst. 1 o. s. ř. se použije za situace, kdy „účastník plní povinnost tvrzení natolik nedostatečně, že se podává předběžný závěr o neunesení břemene tvrzení. U žalobce se tak mohlo stát proto, že v žalobě nebo i při přípravě jednání určitou skutečnost právně významnou opomenul vysvětlit a tvrdit anebo tehdy, jestliže se taková skutečnost stala významnou až v důsledku obrany žalovaného, když jí žalobce ve svém dosavadním tvrzení nepřikládal význam. Avšak ani žalovaný, který vylíčil ve vyjádření rozhodné skutečnosti, tak nemusí učinit v míře, která vylučuje závěr o neunesení břemene tvrzení, pokud svoji obranu staví nikoliv na verzi zpochybňující pravdivost verze žalobcově, nýbrž na relativně samostatných skutečnostech svědčících mu podle hmotného práva (nebo ujednání účastníků), např. když tvrdí, že žalobcova pohledávka zanikla započtením, aniž by konkretizoval údaje o vzniku vlastní pohledávky. I on musí být v takovém případě vyzván k doplnění svých tvrzení.“³²

³⁰ ZOULÍK, František. Rovnost stran a profesionalita v civilním procesu. *Bulletin advokacie*. 1999, č. 9, str. 7.

³¹ § 188a odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

³² DAVID, Ludvík et al. *Občanský soudní řád: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. 2 sv, str. 548. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. ISBN 978-80-7357-460-4.

Dle ustanovení § 118a odst. 1 o. s. ř. je třeba poučit v průběhu jednání účastníka, ukáže-li se, že ten nevykládá všechny rozhodné skutečnosti nebo je uvedl neúplně. „Je třeba konstatovat, že při nařízeném jednání by zásadně neměla nastat situace, kdy soudce zjistí, že účastník nevykládá rozhodující skutečnosti nebo že je uvedl neúplně. Pokud k tomu dojde, jedná se většinou o selhání soudce, který nevěnoval dostatečnou pozornost přípravě prvního jednání ve věci, v kombinaci s nezodpovědným přístupem účastníka řízení. V jednací síni, při prvním jednání, na jehož konci má být zcela zásadně vynesena rozsudek a rozřešení sporu, by již neměl soudce, až na vzácné výjimky, vyzývat účastníka k doplnění skutkových tvrzení, neboť v tomto okamžiku již řízení dospělo do fáze, do které zjišťování skutkových tvrzení nepatří.“³³

S výše uvedeným názorem Jaromíra Jirsy, že se jedná o selhání soudce v případě, že teprve při jednání vyjde najevo, že účastník nevykládá všechny rozhodné skutečnosti, nelze souhlasit. Často se může stát, že účastník si důležitosti skutečností nemusí být vědom a proto je v žalobě neuvede. Teprve při nařízeném jednání, když se účastník ocitne v soudní síni a soudce se dotazuje na rozhodné skutečnosti, si může účastník uvědomit závažnost rozhodných skutečností na výsledek sporu. Jestliže žalobce rozhodné skutečnosti nevykládá úplně, musí soud postupovat podle § 118a odst. 1 o. s. ř. Ukáže-li se v průběhu jednání, že účastník nevykládá všechny rozhodné skutečnosti nebo, že je uvedl neúplně, předseda senátu jej vyzve, aby svá tvrzení doplnil. Zároveň jej poučí, v čem má tvrzení doplnit a jaké by byly následky nesplnění této výzvy.³⁴

„Pokud účastník sporného řízení tvrdí okolnost, která pro něho může přivodit příznivé rozhodnutí, ale nikoli bez dalšího, musí jej soud

³³ JIRSA, Jaromír. *Novinky v civilním řízení soudním: (kritická studie)*. Vyd. 1. Praha: LexisNexis CZ, 2005. Str. 47. Knihovnička Orac. ISBN 80-86199-86-X.

³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1856/2002

poučit o tom, v jakém směru má své tvrzení doplnit nebo upřesnit. Jinak nedostojí své poučovací povinnosti podle § 118a odst. 1 o. s. ř.³⁵

Z rozhodovací činnosti soudů je patrné, jak nepříznivé pro účastníky může být rozhodnutí, které je nepředvídatelné a účastník se o důvodu rozhodnutí soudu dozví až z odůvodnění daného rozhodnutí. V odůvodnění si účastník přečte, jak mohl postupovat, aby měl úspěch ve věci. Je logické, že takový účastník se proti rozhodnutí soudu prvního stupně odvolá. Takovému odvolání by se dalo předejít, pokud by soud prvního stupně plnil svou povinnost a účastníka řízení řádně poučil a vyzval jej k doplnění účastnickových tvrzení.

2.8.2 Poučovací povinnost soudu podle § 118a odst. 2 o. s. ř.

„Má-li předseda senátu za to, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkova právního názoru, vyzve účastníka, aby v potřebném rozsahu doplnil vyličení rozhodných skutečností; postupuje přitom obdobně podle odstavce 1.“³⁶

Je důvodné se domnívat, že poučení dle § 118a odst. 2 o. s. ř. se používá v případě, že soud po právní stránce danou věc posoudí odlišně od účastníkova právního názoru. Jelikož by účastník neměl být soudním rozhodnutím překvapen, je předseda soudu povinen účastníka o jiném právním posouzení poučit, aby účastník mohl doplnit rozhodné skutečnosti. Tímto poučením dojde k naplnění principu předvídatelnosti soudního rozhodnutí.

Soud může dojít k závěru, že se právní posouzení účastníka nekryje s právním posouzením, o němž uvažuje, v průběhu celého řízení. Jakmile tento rozpor v právním posouzení soud zjistí, je povinen účastníka

³⁵ SVOBODA, Karel. *Přehled judikatury. Poučovací povinnost soudu a koncentrace řízení*. Praha: ASPI, a. s., 2009, str. 42.

³⁶ § 118a odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

o tomto poučit a účastníku ponechat lhůtu na vylíčení skutečností a doplnění důkazů v dostatečné lhůtě po výzvě soudem. To znamená, že povinnost poučit účastníka dle § 118a odst. 2 o. s. ř. má soud navzdory koncentraci až do svého rozhodnutí.

„U poučovací povinnosti podle § 118a odst. 2 o. s. ř., při níž možnost jiného posouzení věci po právní stránce než podle účastníkovra právního názoru je jen důvodem (pohnutkou či motivem), pro který je soud povinen účastníka poučit o povinnosti doplnit vylíčení rozhodných skutečností, který však soud účastníku nesděluje.“³⁷

„Ustanovení § 118a odst. 2 o. s. ř. v sobě skrývá čistě hmotně právní poučovací povinnost. Zcela vzorově lze toto ustanovení použít na situaci, kdy žalobce žaluje o zaplacení nájemného a tvrdí, že uzavřel s žalovaným platnou nájemní smlouvu, avšak v průběhu řízení dospěje soudce k předběžnému závěru o tom, že smlouva je neplatná a je tedy třeba žalovat na vydání bezdůvodného obohacení ve výši obvyklého nájemného. V návaznosti na tento právní názor soudce vyzve účastníka, aby vylíčil potřebná skutková tvrzení. Jiná totiž budou tvrzení, je-li žalováno na základě platné smlouvy, a jiná tehdy, bude-li třeba vylíčit, jaké je nájemné obvyklé v místě a čase. Stručně řečeno, nemělo by docházet k tomu, že soud žalobu zamítne jenom proto, že účastník svůj nárok nesprávně kvalifikuje podle hmotného práva.“³⁸

„Otázka realizace poučovací povinnosti ze strany soudu dle § 118a odst. 2 o. s. ř. sice primárně doléhá na žalobce, jehož při takovém poučení stíhá – pod sankcí procesního neúspěchu ve věci – povinnost doplnit vylíčení rozhodujících skutečností. Ale nepochybně má také signalizační funkci vůči žalovanému (jinému účastníku). Ustanovení § 118a odst. 2 o. s. ř. tak znemožňuje vydávání „nepředvídatelných“ rozhodnutí, tj. rozhodnutí, která se při absenci soudního poučení odvíjejí od zcela jiné

³⁷ Důvodová zpráva k novele o. s. ř. provedené zákonem č. 30/2000 Sb.

³⁸ JIRSA, Jaromír. *Novinky v civilním řízení soudním: (kritická studie)*. Vyd. 1. Praha: LexisNexis CZ, 2005. Str. 48. Knihovnička Orac. ISBN 80-86199-86-X.

hmotněprávní situace, než kterou žalobce prostřednictvím vyličení rozhodujících skutečností v podané žalobě sledoval.

Založil-li okresní soud své rozhodnutí na jiné (byť správné) právní kvalifikaci věci, než kterou žalobce prostřednictvím vyličení rozhodujících skutečností (identifikací žalobního skutku) sledoval (např. soud žalobci přisoudil peněžité plnění nikoli ze smlouvy, nýbrž z titulu bezdůvodného obohacení v důsledku učiněného právního závěru o absolutní neplatnosti smlouvy), aniž v řízení přistoupil k poučení žalobce dle § 118a odst. 2 o. s. ř., odvolacímu soudu nezbyvá – vzhledem k neúplnosti (či absenci) právně významných skutečností v žalobě (jiné skutkové identifikaci) – než napadené rozhodnutí zrušit a věc vrátit soudu prvního stupně k dalšímu řízení a rozhodnutí.³⁹

„Poučovací povinnost podle ustanovení § 118a odst. 2 o. s. ř. má původ v odlišné hmotně právní kvalifikaci uplatněného nároku soudcem, který dospívá k závěru, že nárok je po právu, avšak na základě jiného hmotně právního stanovení. Je-li soudní řízení založeno na té zásadě, že účastníci nejsou povinni znát právo a sami vymezit, na základě jakého hmotě právního ustanovení jim má být nárok přiznán, nelze připustit takové situace, kdy bude žaloba zamítnuta pouze pro odlišnou právní kvalifikaci nároku ze strany soudu.“⁴⁰

Skutečně nesmí docházet k tomu, že by soudce zamítl žalobu pouze pro účastníkově nesprávné hmotně právní posouzení nároku vyplývajícího z žaloby. Domnívám se, že to byl i názor zákonodárce, který upravil ustanovení § 118a odst. 2 o. s. ř.

„Soud tedy vyzve účastníka, aby svá tvrzení doplnil, a poučí jej o následcích nesplnění této výzvy. Jde o poskytnutí informace, že ustanovení hmotného práva, které hodlá soud při posuzování věci užít,

³⁹ Svoboda, Karel. *Přehled judikatury. Poučovací povinnost soudu a koncentrace řízení*. Praha: ASPI, a. s., 2009, str. 41.

⁴⁰ JIRSA, Jaromír. *Novinky v civilním řízení soudním: (kritická studie)*. Vyd. 1. Praha: LexisNexis CZ, 2005. Str. 49. Knihovnička Orac. ISBN 80-86199-86-X.

vyžaduje ke své aplikaci skutkové zjištění a odpovídající tvrzení účastníka a důkazní návrhy. Soud musí účastníkovi rámcově sdělit, jaké skutečnosti je třeba tvrdit a prokazovat.⁴¹

Avšak je důležité zmínit, že „poučení podle § 118a odst. 2 o. s. ř. nemůže v řadě případů splnit svůj účel. Zejména ve složitých případech nebude nezastoupený účastník schopen obsah i důsledky poučení pochopit. Nemůžeme-li si dosud dovolit rozšíření spektra případů povinného advokátního zastoupení (hrazeného státem za splnění podmínek § 30 o. s. ř.), musí nastoupit procesní postup detailnější než poučovací povinnost – dotazovací povinnost soudu k jednotlivým v úvahu připadajícím skutečnostem, ke kterým by jinak vedlo celistvé poučení. Bez těchto dotazů by méně zběhlý účastník zakusil procesní újmu, které hodlal zákon ustanovením § 118a odst. 2 o. s. ř. předejít.“⁴²

2.8.3 Poučovací povinnost soudu podle § 118a odst. 3 o. s. ř.

„Zjistí-li předseda senátu v průběhu jednání, že účastník dosud nenavrhl důkazy potřebné k prokázání všech svých sporných tvrzení, vyzve jej, aby tyto důkazy označil bez zbytečného odkladu, a poučí jej o následcích nesplnění této výzvy.“⁴³

„Podle ustanovení § 118a odst. 3 o. s. ř. je soud povinen poučit účastníka o tom, že dosud nenavrhl důkazy k prokázání všech svých sporných tvrzení, vyzvat jej k tomu, aby tyto důkazy označil bez zbytečného odkladu, a poučit jej o následcích nesplnění této výzvy.“

⁴¹ DAVID, Ludvík et al. *Občanský soudní řád: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. 2 sv, str. 548. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. ISBN 978-80-7357-460-4.

⁴² DAVID, Ludvík. Dokáže český soudce správně poučit účastníka při změně náhledu na právní kvalifikaci žaloby? *Právní rozhledy*, 2003, č. 7, str. 349. ISSN 1210-6410.

⁴³ § 118a odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Podstata tohoto ustanovení tkví v tom, že soud je povinen upozornit účastníka, jehož procesní situace je nepříznivá, na to, že „neunáší“ své důkazní břemeno. Kromě toho je však povinen vyzvat jej, aby se napravil, a dokonce jej poučit o tom, jaké následky bude mít nesplnění této výzvy.“⁴⁴

„Poučovací povinnost podle ustanovení § 118a odst. 3 o. s. ř. je navíc koncipována tak, že se jedná zásadně o poučení při jednání. Zákon tedy počítá s tím, že minimálně jedno jednání bude zmařeno, pokud soudci ukládá účastníka poučit, aby označil „bez zbytečného odkladu“ důkazy k prokázání svých tvrzení. Je téměř samozřejmé, že takto poučený účastník nezareaguje přímo v jednacím síni a že tedy bude nutné následovat odročení jednání.

Pokud již má soudce poučit účastníka o nutnosti označit další důkazy, mělo by se tak zásadně dít ve fázi přípravy jednání, a nikoliv až při nařízeném jednání. Soudce se může poučení při jednání pokusit předejít tím, že v rámci přípravy jednání účastníky velice pečlivě navede k tomu, jaká tvrzení a důkazy považuje pro své rozhodnutí za nepostradatelné.“⁴⁵

Rozumím názoru Jaromíra Jirsy, že poučením dle § 118a odst. 3 o. s. ř. dojde ke zmaření právního tlaku na vydání rozhodnutí při jediném jednání. Nicméně se domnívám, že důležitější než vydat rozhodnutí při jediném jednání, je vydat spravedlivé rozhodnutí o věci. Jestliže tedy účastník nedoloží potřebné důkazy k prokázání svých tvrzení, je nutné jej o této potřebě ze strany soudu poučit a zároveň odročit jednání do doby než bude účastník schopen na výzvu soudu zareagovat.

„Soud prvního stupně může své rozhodnutí založit na závěru, že účastník přítomný při soudním jednání neunesl důkazní břemeno, jen

⁴⁴ JIRSA, Jaromír. *Novinky v civilním řízení soudním: (kritická studie)*. Vyd. 1. Praha: LexisNexis CZ, 2005. Str. 49. Knihovnička Orac. ISBN 80-86199-86-X.

⁴⁵ JIRSA, Jaromír. *Novinky v civilním řízení soudním: (kritická studie)*. Vyd. 1. Praha: LexisNexis CZ, 2005. Str. 51. Knihovnička Orac. ISBN 80-86199-86-X.

tehdy, jestliže takovému účastníku předtím bezvýsledně poskytl poučení podle § 118a odst. 3 o. s. ř.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2005, sp. zn. 29 Odo 1069/2003:

Poučovací povinnost dle § 118a o. s. ř. je vybudována na objektivním principu. Znamená to, že poskytnutí potřebného poučení není závislé na tom, zda se soud prvního stupně o potřebě poučení vůbec dozvěděl. Nebylo-li účastníku potřebné poučení poskytnuto, ačkoliv se tak mělo z objektivního hlediska stát, došlo i v tomto případě k porušení ustanovení § 118a o. s. ř., a řízení před soudem prvního stupně je z tohoto důvodu vždy postiženo vadou. To platí i tehdy, jestliže poznatky o tom vyšly najevo až v odvolacím řízení. Skutečnost, že účastník řízení nereagoval na poučení dle § 119a odst. 1 o. s. ř., odvolací soud v žádném případě nezbavuje povinnosti k této vadě přihlédnout.⁴⁶

⁴⁶ SVOBODA, Karel. *Přehled judikatury. Poučovací povinnost soudu a koncentrace řízení*. Praha: ASPI, a. s., 2009, str. 50.

3. Typy poučovací povinnosti

3.1 Poučovací povinnost procesní

„Soudní řízení pokládáme za souhrn pravidel chování, kterými se řídí soud, strany řízení a osoby na řízení zúčastněné při zjišťování skutečností důležitých pro rozhodnutí ve věci a při rozhodování samém. Procesní pravidla vycházejí jednak z psaných právních norem, jednak ze společenských zvyklostí. Výklad a pojmání těchto pravidel se do jisté míry u každé konkrétní osoby liší. Soud musí zabezpečit, aby procesní pravidla byla osobám zúčastněným na řízení známa a aby je správně chápaly (poučovací povinnost procesní).“⁴⁷

Pokud bychom chtěli vymezit poučovací povinnost procesní, je třeba se zaměřit na § 5 o. s. ř., který zní následovně: „Soudy poskytují účastníkům poučení o jejich procesních právech a povinnostech.“⁴⁸

Poučovací povinnost soudu dle § 5 o. s. ř. byla do občanského soudního řádu provedena zákonem č. 519/1991 Sb. „Není bez zajímavosti, že od účinnosti zákona číslo 519/1991 Sb. do účinnosti velké novely občanského soudního řádu bylo povinností soudu poučovat účastníka čistě o jeho procesních právech a povinnostech, ale právě zákonem číslo 30/2000 Sb. byla tato zásada výlučně procesně právního poučení zčásti prolomena.“⁴⁹

„Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb. zdůraznila při hodnocení účinnosti této úpravy, platné od 1. 1. 1992, že poučovací povinnost byla takto v § 5 o. s. ř. pojata všeobecně a současně obecně, neodrážela potřebu poskytnout poučení účastníkům v konkrétní procesní situaci a nebrala v úvahu, že účastníci, kteří jsou v řízení zastoupení

⁴⁷ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009. vii, s. 9-391. Právní monografie, str. 293. ISBN 978-80-7357-414-7.

⁴⁸ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

⁴⁹ JIRSA, Jaromír. *Novinky v civilním řízení soudním: (kritická studie)*. Vyd. 1. Praha: LexisNexis CZ, 2005. Str. 39. Knihovnička Orac. ISBN 80-86199-86-X.

advokátem, zpravidla pomoc soudu s uplatněním procesních práv a se splnění procesních povinností v běžných situacích nepotřebují.“⁵⁰

„Podle § 5 o. s. ř. ve znění po novele č. 519/1991 Sb. soudy měly vykonávat především funkci procesního garanta. Například dohlížet na úplnost podání (např. žalob), dbát na formální správnost prováděného dokazování, poučovat strany o opravných prostředcích. Nová dikce § 5 o. s. ř. zdůraznila nezávislost a nestrannost soudu, oprostila jej od dřívější odpovědnosti za zjištění objektivní pravdy bez ohledu na aktivitu stran. Nadále mělo být věcí účastníků, aby tvrdili a prokazovali skutečnosti, které svědčí o jejich hmotném právu.

Pozdější praxe však vedla k příliš formálním výkladům poučovací povinnosti ze strany soudů. Účastníci totiž nedokázali odhadnout, které skutečnosti jsou pro rozhodnutí ve věci důležité a na prokazování kterých skutečností se mají zaměřit, zda jejich tvrzení jsou úplná.“⁵¹

Legislativní úprava poučovací povinnosti soudu byla v odborné literatuře „interpretována zpravidla v tom smyslu, že poučením podle § 5 o. s. ř. má soud poskytnout pouze vysvětlení, jaká práva přiznávají a jaké povinnosti ukládají procesně právní předpisy účastníkům řízení, jak je třeba účastníkem zamýšlené procesní úkony provést, jak je třeba odstranit vady již provedených procesních úkonů, aby vyvolaly sledované procesní účinky, jaké právní účinky jsou spojeny s procesním úkonem, který účastník provedl, a jak je třeba splnit procesní povinnosti vyplývající ze zákona nebo z rozhodnutí soudu. Dále je zdůrazňováno, že cíl poučovací povinnosti soudu spočívá v tom, aby účastník, který si neosvojil procedurální pravidla, věděl, jaká má v procesu práva a povinnosti a mohl tedy před soudem vyjadřovat své záměry takovým způsobem, že jím

⁵⁰ DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. 2 sv. ; xx, 1579, xvii, str. 10 - 11. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-107-9.

⁵¹ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009. vii, str. 302. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-414-7.

provedené procesní úkony vyvolají sledované účinky. Poskytnutí poučení má účastníkovi také umožnit, aby mohl splnit své procesní povinnosti.⁵²

„Třebaže se znění § 5 při novelizaci občanského soudního řádu provedené zákonem č. 30/2000 Sb. nezměnilo, představuje zásadní změnu ve vymezení poučovací povinnosti soudu úprava, která vyčerpávajícím způsobem v souvislosti s jednotlivými procesními instituty soud navádí, jak účastníkům poskytnout potřebná poučení. Zákon tak sleduje, aby poučení, kterého se má účastníkům ze strany soudu dostat, bylo konkrétní a podrobné, a aby se jim dostalo v takovém stadiu řízení, kdy je to pro vedení řízení potřebné, a za takové situace, kdy bez konkrétního a podrobného poučení by mohli pro nedostatek potřebných znalostí procesních pravidel utrpět újmu na svých právech.“⁵³

„Z ustanovení § 5 o. s. ř. vyplývá, že účastníci by neměli být poučování o hmotněprávních právech a povinnostech. Představa, že by tedy měli být poučování o všem, co upravují procesní předpisy, je zjednodušující, protože použití mnohých procesních pravidel předpokládá existenci určité hmotněprávní situace. Např. nelze poučovat žalobce o tom, že by mohl navrhnout přistoupení dalšího účastníka, protože se jedná o procesní řešení, důsledek konkrétního hmotněprávního vztahu.“⁵⁴

„V drtivé většině případů úzké funkční vazby mezi právem procesním a hmotným vylučují možnost jednoznačného oddělení procesních práv od souvisejících práv hmotných, jimiž je poskytována ochrana.“⁵⁵

⁵² MACUR, Josef. Problémy legislativní úpravy poučovací povinnosti soudu v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 1998, č. 12, str. 599, ISSN 1210-6410.

⁵³ DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. 2 sv. ; xx, 1579, xvii, str. 11. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-107-9.

⁵⁴ HORÁK, Pavel a HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. Stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, č. 10, str. 488. ISSN 1210-6410.

⁵⁵ MACUR, Josef. Soudcovská vysvětlovací povinnost v civilním řízení. *Soudce: profesní časopis soudců a soudů České republiky*. Česká republika. Soudcovská unie. Praha: Orac, 2000. č. 9, str. 11. ISSN 1211-5347.

Zastávám názor, že oddělení procesní poučovací povinnosti a hmotněprávní povinnosti může být problematické. Naše právní úprava od roku 1992 do roku 2001 byla založena pouze na procesní poučovací povinnosti a z hlediska praxe se tato úprava neosvědčila. Do občanského právního řádu následně byla zakotvena poučovací povinnost, která poučí účastníky i o jejich hmotněprávních právech a povinnostech. Poučovací povinnost procesní má v právním řádu své opodstatnění avšak je potřeba zdůraznit, že soud musí účastníky poučit o svém názoru na skutkový a důkazní stav věci (hmotněprávní poučení). Zároveň stranám odůvodní, jakým způsobem rozhodne a své rozhodnutí účastníkům odůvodní. Hmotněprávní poučení je upraveno v § 118a o. s. ř.

„Otázka poučovací povinnosti soudu úzce souvisí s povahou vzájemného vztahu práva hmotného a procesního. Z tohoto hlediska je nutné vzít v úvahu, že civilní proces byl po staletí součástí soukromého práva hmotného. V klasickém římském právu byl proces chápán jako součást hmotněprávních subjektivních oprávnění. Do souboru těchto oprávnění, vyplývajících pro určitý subjekt z práva hmotného, bylo zahrnuto také uplatnění tohoto práva prostřednictvím povolaného orgánu i sám postup tohoto uplatnění. Civilní proces by ztratil svůj smysl a účel, kdyby nesloužil ochraně subjektivních soukromých práv a naopak zase hmotné právo by nemohlo existovat bez ochrany subjektivních soukromých práv, poskytovaných v rámci civilního soudního řízení.

Pevné funkční vazby mezi právem hmotným a procesním jsou důvodem, pro který nelze poučovací povinnost soudu plně oddělit o poučení o právech hmotných. Ve většině případů nelze z poučení o procesních právech zcela vyloučit jeho hmotněprávní aspekty.⁵⁶

⁵⁶ MACUR, Josef. Problémy legislativní úpravy poučovací povinnosti soudu v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 1998, č. 12, str. 599, ISSN 1210-6410.

3.2 Poučovací povinnost o hrozícím neúspěchu ve sporu

Dle § 118a o. s. ř. je soud povinen účastníky poučit o jejich procesních právech a povinnostech a zároveň je zde uplatňována zásada předvídatelnosti postupu soudu ve své rozhodovací činnosti. Předseda senátu musí účastníkům předestřít svůj právní náhled na projednávanou věc. Na základě tohoto předběžného právního názoru má strana, které by hrozil neúspěch ve sporu možnost zvolit jiný druh své obrany.

„Poučení podle § 118a odst. 1, 3 o. s. ř. přichází v úvahu např. tam, kde v důsledku obrany žalovaného při jednání vznikne absence úplného skutkového vylíčení. Např. žalovaný se brání a prokazuje to i důkazy, že tvrzené plnění povinnosti žalobcem se týkalo jiného právního vztahu mezi účastníky. Soud pak vyzve žalobce, aby uvedl a případně prokázal, zda byla plněna povinnost vyplývající z právního vztahu, který je předmětem řízení, a poučí ho, že nesplní-li tuto povinnost tvrzení a důkazní, lze očekávat pro něho nepříznivé rozhodnutí ve věci.

Určité obtíže může obsah poučení činit v případě obrany žalovaného, který může mít několik možností, jak se vůči žalobě bránit. Soud by v první řadě měl respektovat, jaký způsob obrany si zvolil, a teprve v tomto směru by měl případně žalovaného vyzvat k doplnění skutkových tvrzení a k navržení důkazů. Neměl by naopak předestírat žalovanému možný způsob obrany tím, že by ho vyzýval k doplnění skutkových tvrzení o něčem, čím žalovaného nenapadlo nebo nebylo jeho záměrem se bránit.“⁵⁷

„Poučením podle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. soudce poučuje účastníka o konkrétních důvodech, pro které mu hrozí prohra ve sporu. Na tento typ poučení má účastník právo, i když je zastoupen advokátem nebo notářem. Naproti tomu poučení čistě procesní povahy soud straně, která

⁵⁷ HORÁK, Pavel a HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. Stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, č. 10, str. 492. ISSN 1210-6410.

je zastoupena advokátem či notářem, poskytnout nemusí (§ 118a odst. 4 o. s. ř.).

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1491/2002:

Soud prvního stupně, jehož závěry odvolací soud jako správné převzal, zamítl žalobu mimo jiné proto, že žalobce neprokázal vznik škody a příčinnou souvislost mezi vznikem škody a porušením právní povinnosti. Skutečností, že „ke škodě došlo proto, že žalobce neměl k dispozici zápočtový list, a proto s ním nebyl uzavřen nový pracovní poměr u společnosti I. a K.“, totiž „zůstaly“ podle soudů „pouze v rovině jeho tvrzení, bez jakéhokoliv dalšího důkazního návrhu“. S tímto hodnocením lze souhlasit. Přesto je dovolání žalobce důvodné. Zamítne-li soud žalobu proto, že účastník neunesl za řízení břemeno tvrzení nebo důkazní břemeno, aniž by mu (třeba i prostřednictvím zástupce s procesní plnou mocí) poskytl řádné poučení podle ustanovení § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř., zatížil tím řízení vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

Poučovací povinnost soudu podle ustanovení § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř. je směřována – na rozdíl od poučovací povinnosti podle ustanovení § 118a odst. 4 o. s. ř. – i vůči účastníku, který je zastoupen advokátem. Povinnost soudu poskytnout účastníku toto poučení lze splnit i tím, že bude poskytnuto jeho zástupci, kterému účastník udělil procesní plnou moc (srov. § 32 odst. 3 o. s. ř.). Dovolací soud k této vadě řízení přihlédl, i když nebyla v dovolání uplatněna.⁵⁸

„Nepoučí-li soud podle § 118a odst. 1, 2, 3 o. s. ř. a rozhodne ve věci samé na základě neunesení břemene tvrzení nebo důkazního, je řízení postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné

⁵⁸ Svoboda, Karel. *Přehled judikatury. Poučovací povinnost soudu a koncentrace řízení*. Praha: ASPI, a. s., 2009, str. 40-41.

rozhodnutí soudu, což je odvolacím důvodem podle § 205 odst. 2 písm. c) o. s. ř.⁵⁹

„Naproti tomu neuvede-li účastník svou verzi a rozhodné skutečnosti po výzvě a poučení podle § 118a odst. 1, 2 o. s. ř., znamená to, že neunesl břemeno tvrzení. Jako následek se dostaví případný neúspěch ve sporu.“⁶⁰

⁵⁹ HORÁK, Pavel a HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. Stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, č. 10, str. 492. ISSN 1210-6410.

⁶⁰ DAVID, Ludvík. Poznámky k poučení účastníků soudem podle § 118a odst. 1, 2 o. s. ř. *Právní praxe: časopis české justice*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2001, č. 10, str. 626. ISSN 1211-0825.

4. Vztah poučovací povinnosti a koncentrace civilního sporu

„V mnoha vyspělých zemích je již dlouhou dobu kladen důraz na potřebu urychlování civilního soudního řízení, neboť procesní průtahy narušují vztahy v obchodních stycích dynamické moderní společnosti a zhoršují efektivní poskytování ochrany subjektivním soukromým právům i ve všech ostatních oblastech společenského života. Urychlování řízení není bez problémů, neboť řádné zjištění skutkového stavu a respektování demokratických práv procesních stran nutně klade také určité časové nároky na průběh řízení.“⁶¹

Vyzdvihla bych, že koncentrace přinesla do civilního sporu urychlení a zefektivnění civilního řízení. Účelem koncentrace je zájem, aby došlo k vydání rozhodnutí ve věci při jediném nařízeném jednání. Soudce zde má povinnost o koncentraci účastníky řádně poučit.

„Je to soudce, kdo je pánem procesu, a na něm je, jaký bude mít řízení průběh. Jak se soudce bude v řízení chovat, tak se budou chovat účastníci. Bude-li koncentrovaný jeho způsob vedení sporu, není v podstatě třeba přísnější zákonné úpravy, protože i za úpravy stávající je možné, až na vzácné výjimky, důsledným postupem během přípravy jednání donutit účastníky k tomu, aby vyčerpali svá tvrzení ještě před prvním jednáním, aby před tímto jednáním navrhli veškeré důkazy, které potom bude moci soudce zajistit, provést a hlavně – vynést po provedeném dokazování rozsudek. Je nepochybné, že někteří advokáti vynikají dovedností řízení před soudem „rozmělnit“ nekonečnými procesními návrhy, platí však, že i takový advokát, který v této dovednosti vyniká, dovolí si v řízení pouze to, co mu povolí soudce, pokud se tedy skutečně chová jako pán procesu.“⁶²

⁶¹ MACUR, Josef. K problematice urychlování civilního soudního řízení. *Právní rozhledy*, 2003, č. 3, str. 126. ISSN 1210-6410.

⁶² JIRSA, Jaromír. Perspektivy českého civilního procesu. *Právní rozhledy*, 2008, č. 12, str. 427. ISSN 1210-6410

4.1 Koncentrace řízení

„Koncentrací řízení rozumíme navození skutkového a důkazního „stopstavu“, buď ze zákona, nebo na základě rozhodnutí soudu, který účastníkům, s výjimkou případů výslovně stanovených zákonem, nadále zabraňuje v řízení uplatňovat další skutečnosti a důkazy.“⁶³

„Prvky koncentrace sporného řízení, zavedené novelou občanského soudního řádu, zák. č. 30/2000 Sb. a dále prohloubené zákonem č. 7/2009 Sb., mají za cíl přispět ke zrychlení a zefektivnění civilního sporného řízení. Souvisí s jednáním, resp. s jeho přípravou. Souhrnně lze o nich říci, že donucují účastníky, aby svá skutková tvrzení a své důkazní návrhy činili včas a neprotahovali řízení liknavostí nebo dokonce úmyslným odsunováním rozhodných tvrzení a návrhů na pozdější dobu. Je třeba zdůraznit, že všechny tyto nové procesní prvky jsou omezeny na sporné řízení, charakterizované zásadou dispoziční a projednací.“⁶⁴

„Pro sporné řízení je typická zásada dispoziční, která je výrazem iniciativy účastníků, kteří v rámci dispozice svým právem žádají o procesní ochranu a určují meze. Zásada dispoziční znamená, že procesní strany mají právo disponovat řízením a disponovat předmětem řízení.

Další typickou zásadou v řízení sporném je zásada projednací, vyjadřující povinnost účastníků poskytnout soudu dožádanému o právní ochranu a projednávajícímu jejich spornou věc všechny k tomu potřebné údaje včetně pravdivého vylíčení skutkového stavu, označení důkazů, jakož i návrhu, z něhož plyne, čeho se domáhá. Podle zásady projednací

⁶³ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009. vii, str. 156. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-414-7.

⁶⁴ WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice: doplněné o předpisy evropského práva*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2011. Str. 341. Vysokoškolské právnícké učebnice. ISBN 978-80-7201-842-0.

je záležitostí procesních stran, aby se postaraly o skutkové podklady pro soudní rozhodnutí.“⁶⁵

„Nové znění § 118b o. s. ř. zpřísňuje dosavadní zákonnou koncentraci řízení, a to tak, že ji nově zavádí pro veškerá řízení, až na výjimky tam uvedené. Zároveň znovu zmiňuje koncentraci řízení v případě, že byla provedena příprava jednání podle § 114c o. s. ř. Z obou těchto koncentrací zároveň stanoví výjimky, kdy soud může přihlídnout i k později uvedeným skutečnostem a označeným důkazům.“⁶⁶

„Koncentraci řízení zákon uplatňuje dvojným způsobem. Ve věcech, v nichž proběhlo přípravné jednání, nastává koncentrace řízení ke skončení přípravného jednání, popř. ke dni, na který připadl poslední den lhůty určené soudem podle 114c odst. 4 věty druhé o. s. ř., již soud z důležitých důvodů poskytl účastníkům k doplnění jejich skutkových tvrzení a důkazních návrhů a která nesmí být delší než 30 dnů.“⁶⁷

„Ve věcech, v nichž nebyla provedena příprava jednání dle § 114c o. s. ř., mohou účastníci uvést rozhodné skutečnosti o věci samé a označit důkazy k jejich prokázání jen do skončení prvního jednání. I zde, stejně jako u koncentrace řízení dle § 114c odst. 4 o. s. ř. však zákon nevyžaduje maximální délku jejího trvání. Soudci se tak alespoň částečně otevírá prostor pro jeho úvahu a možné určení délky lhůty dle konkrétních okolností a potřeb případu.“⁶⁸

„Ve sporném řízení by tedy mělo zásadně platit: Účastník bude soudcem důsledně veden v rámci celé přípravy jednání (nejen při samotném přípravném jednání) k tomu, aby zcela vyčerpal svoji aktivitu ve vztahu tvrdit rozhodné skutečnosti a plnit důkazní povinnost. Spolu

⁶⁵ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Civilní proces*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. Str. 132 - 133. ISBN 80-86861-09-0.

⁶⁶ HAMULÁKOVÁ, Klára. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2010. Str. 95. Teoretik. ISBN 978-80-87212-51-6.

⁶⁷ DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. 2 sv. ; xx, 1579, xvii, str. 840. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-107-9.

⁶⁸ HAMULÁKOVÁ, Klára. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2010. Str. 95. Teoretik. ISBN 978-80-87212-51-6.

s koncem přípravného jednání, případně s koncem dodatečně stanovené lhůty, nastane v řízení významný mezník, a pokud účastník začne být až po tomto okamžiku aktivní, může to pro něj mít závažné procesní důsledky, protože již bude platit zákaz novot.“⁶⁹

4.2 Výjimky z koncentrací

4.2.1 Nové důkazy, jimiž má být zpochybněna věrohodnost provedených důkazních prostředků

Důkazní prostředky posuzuje soud na základě zásady volného hodnocení důkazů. „Zásada volného hodnocení důkazů vyplývá z ustanovení § 125 o. s. ř., podle něhož mohou za důkaz sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit skutečný stav věci. Z ustanovení § 132 o. s. ř. pak vyplývá, že soud hodnotí důkazy podle své úvahy, a to každý důkaz jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti, přihlížející ke všemu, co vyšlo v řízení najevo.“⁷⁰

„Volné hodnocení důkazů se však týká pouze jejich hodnocení z hlediska pravdivosti. Určení závažnosti a zákonnosti důkazů není výsledkem volné úvahy soudce, ale při jejich určování je soud vázán zákonem stanovenými pravidly.

Občanský soudní řád, ani odborné publikace zaměřené na odvětví civilně procesního práva se vymezením věrohodnosti nezabývají, a to ačkoli je na věrohodnost důkazních prostředků v několika ustanoveních odkazováno.

Věrohodnost je posuzována u všech důkazních prostředků, jejichž použití v občanském soudní řízení zákon připouští. V praxi se však při

⁶⁹ JIRSA, Jaromír. Souhrnná novela občanského soudního řádu – příležitost ke změně. *Právní rozhledy*, 2009, č. 6, str. 204. ISSN 1210-6410.

⁷⁰ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Civilní proces*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. Str. 151. ISBN 80-86861-09-0.

hodnocení důkazů o věrohodnosti hovoří pouze tam, kde je zdrojem informace fyzická osoba. Nejčastěji se pojem věrohodnosti objevuje v souvislosti s výpovědí svědka, u tohoto důkazního prostředku tento pojem ostatně také zmiňuje výslovně o. s. ř.⁷¹

Občanský soudní řád uvádí věrohodnost důkazních prostředků např. ve svém § 126 odst. 2 věta první: „Na počátku výslechu je třeba zjistit totožnost svědka a okolnosti, které mohou mít vliv na jeho věrohodnost.“⁷²

„Tuto výjimku obsahovalo již i původní ustanovení § 118b o. s. ř., stejně tak i § 118c o. s. ř. před souhrnnou novelou a zejména § 205a odst. 1 písm. c) o. s. ř., proto se k ní již několikrát vyjadřovaly jak Ústavní soud, tak i Nejvyšší soud. Jejich názory na možnost uplatnění této výjimky se však výrazně liší. Nejvyšší soud se přiklání k názoru, že danou výjimku je třeba vykládat striktně dle jejího znění, kdy podle něj nejde o zpochybnění věrohodnosti důkazních prostředků, jestliže pomocí skutečností a důkazů, které účastník uplatnil, má být skutkový stav věci zjištěn jinak, než jak ho zjistil soud na základě dosud provedeného hodnocení důkazů. Zpochybněním věrohodnosti důkazních prostředků Nejvyšší soud rozumí tvrzení a pomocí důkazů prokázání takových skutečností, které vyvracení závěry o tom, že určitý důkazní prostředek je nevěrohodný nebo že je věrohodný. Za zpochybnění věrohodnosti lze např. považovat situace, kdy má být nově navrženým důkazem prokázáno, že svědek vypovídal křivě na základě finanční úplaty nebo návodu.

Ústavní soud oproti tomu považuje takový názor za příliš formalistický a vykazuje extrémní nesoulad s představou o spravedlivém soudním rozhodování. Ústavní soud v citovaném rozhodnutí v podstatě nerozlišuje pojmy věrohodnost a pravdivost důkazního prostředku.

⁷¹ ŠÍNOVÁ, Renáta. Věrohodnost důkazních prostředků. *Debaty mladých právníků 2007*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, str. 11.

⁷² Zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád

V případě, že by se obecné soudy přiklonily k názoru zastávanému Ústavním soudem, ztratila by koncentrace řízení zcela smysl.⁷³

4.2.2 Nové skutečnosti nebo důkazy, které nastaly po přípravném jednání

„V případě, že bylo nařízeno a provedeno přípravné jednání a následně nastaly nové rozhodné skutečnosti či důkazy, lze k nim bez jakýchkoliv problémů přihlédnout, a to až do vyhlášení rozhodnutí soudem prvního stupně (§ 119a odst. 1 o. s. ř.). Vyhlášení rozhodnutí soudem prvního stupně přitom bude mezním bodem i v případě, že by se tyto skutečnosti a důkazy objevily v mezidobí mezi skončením přípravného jednání a prvním jednáním. Koncentrace dle § 118b o. s. ř. se dle mého názoru nemůže na takové skutečnosti a důkazy uplatnit z důvodu, že tato nastává pouze v případě, že nebyla provedena příprava jednání podle § 114c o. s. ř., nehledě na nemožnost praktického provedení, z toho důvodu, že by účastníci museli být o této skutečnosti poučeni v předvolání k prvnímu jednání.“⁷⁴

„Zákon však výslovně nepočítá s možností uplatnění výjimky z koncentrace řízení v případě, že by nové skutečnosti a důkazy nastaly až po prvním jednání, čímž neřeší situaci, kdy přípravné jednání nebylo vůbec provedeno. Tento případ by bylo možno řešit dvojím způsobem. Prvním z nich je vycházet ze smyslu a účelu tohoto ustanovení, kdy umožňuje-li zákon uvádět tyto skutečnosti a důkazy vzniklé po přípravném jednání, poté je nutné k nim samozřejmě přihlédnout i pokud nastanou až po prvním jednání ve věci.

⁷³ BARTONÍČKOVÁ, Klára. KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Koncentrace civilního soudního řízení zavedená zákonem č. 7/2009 Sb. a problémy s ní spojené. *Právní rozhledy*, 2009, č. 17, str. 613. ISSN 1210-6410.

⁷⁴ HAMULÁKOVÁ, Klára. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2010. Str. 102. Teoretik. ISBN 978-80-87212-51-6.

Skutečnosti a důkazy vzniklé po prvním jednání by bylo možno podřadit i pod další z výjimek, jíž je uplatnění nových skutečností a důkazů, které nemohl účastník bez své viny včas uvést.⁷⁵

4.2.3 Nové skutečnosti a důkazy, které účastník nemohl bez své viny včas uvést

„Žalobou na obnovu řízení účastník může napadnout pravomocný rozsudek nebo pravomocné usnesení, kterým bylo rozhodnuto ve věci samé:

- a) jsou-li tu skutečnosti, rozhodnutí nebo důkazy, které bez své viny nemohl použít v původním řízení před soudem prvního stupně nebo za podmínek uvedených v ustanovení § 205a a § 211a též před odvolacím soudem, pokud mohou přivodit pro něho příznivější rozhodnutí ve věci.⁷⁶

„Za takové skutečnosti a důkazy se ve smyslu § 228 odst. 1 písm. a) o. s. ř. považují skutečnosti a důkazy, které v době původního řízení objektivně vzato existovaly, ale účastník je nemohl bez své viny (proto, že o nich nevěděl a ani jinak z procesního hlediska nezavinil nesplnění své povinnosti tvrzení či povinnosti důkazní) v tomto původním řízení (včetně řízení odvolacího) použít. Přestože důvodem obnovy mohou být pouze skutečnosti a důkazy, které již existovaly, domnívám se, že v případě koncentrace řízení dle § 118b o. s. ř. by měla být tato výjimka vykládána extenzivně a lze pod ni podřadit i skutečnosti a důkazy, které nastaly až po prvním jednání.“⁷⁷

⁷⁵ BARTONÍČKOVÁ, Klára. KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Koncentrace civilního soudního řízení zavedená zákonem č. 7/2009 Sb. a problémy s ní spojené. *Právní rozhledy*, 2009, č. 17, str. 613. ISSN 1210-6410

⁷⁶ § 228 odst. 1 písm. a) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

⁷⁷ HAMULÁKOVÁ, Klára. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2010. Str. 103. Teoretik. ISBN 978-80-87212-51-6.

Jestliže účastník řízení o důkazech věděl, ale v řízení je nenavrl, nejedná se o výjimku z koncentrace řízení podle § 228 odst. 1 písmeno a) o. s. ř. Žalobkyně, zastoupená advokátem, včasným dovoláním namítala, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá v nesprávném posouzení věci a že vychází ze skutkových zjištění, které nemají oporu v provedeném dokazování. Podle jejího názoru jí nelze přičítat k tíži, že ač mohla, důkaz o existenci plných mocí nenavrhl.⁷⁸ Nejvyšší soud správně dovodil, že v tomto případě se nejedná o výjimku z koncentrace řízení. V tomto případě, žalobkyně o důkazech věděla a mohla je uvést.

4.2.4 Důkazy, které účastníci navrhly po výzvě k doplnění rozhodujících skutečností podle § 118a odst. 2 o. s. ř.

„Soud má možnost přihlédnout i ke skutečnostem nebo důkazům, které účastníci uvedli poté, co byl některý z nich vyzván k doplnění rozhodujících skutečností podle § 118a odst. 2 o. s. ř., tedy má-li předseda senátu za to, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkovy právního názoru.

Zákon výslovně stanoví, že k později uvedeným skutečnostem a označeným důkazům smí soud přihlédnout, jen jde-li o skutečnosti nebo důkazy, které účastníci uvedli poté, co byl některý z nich vyzván k doplnění rozhodujících skutečností podle § 118a odst. 2 o. s. ř. Z formulace této výjimky vyplývá, že vyzve-li soud některého z účastníků řízení k doplnění rozhodujících skutečností dle § 118a odst. 2 o. s. ř., budou moci všichni účastníci řízení doplnit nejen skutečnosti, ale i důkazy kdykoliv do vyhlášení rozhodnutí soudu prvního stupně.“⁷⁹

⁷⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2002, sp. zn. 20 Cdo 1170/2001

⁷⁹ HAMULÁKOVÁ, Klára. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2010. Str. 104 - 105. Teoretik. ISBN 978-80-87212-51-6.

4.3 Koncentrace řízení a břemeno důkazní a břemeno tvrzení

„Ve sporném a v nesporném řízení platí povinnost účastníků vylíčit (pravdivě a úplně) všechny potřebné skutečnosti a označit důkazní prostředky.“⁸⁰

„Vymezení pojmu důkazního břemena v občanském právu procesním je poměrně obtížné, neboť jde o pojem složitý, vnitřně diferencovaný a obsahující rozdílné konstitutivní složky. Z hlediska jednotlivých fází civilního procesu vystupují zase do popředí různé aspekty důkazního břemena. Tak na začátku procesu vzniká především otázka, která z procesních stran má dokázat určité skutkové okolnosti; v konečné fázi řízení je to zase otázka, kdo má nést důsledky nedokázaných skutkových tvrzení.“⁸¹

„Koncentrace řízení se vztahuje na ty skutečnosti a důkazy, které jsou právně významné z hlediska povinnosti tvrzení a důkazní, jež v konkrétní věci stíhá účastníka. Účastník může v řízení uvádět různé skutečnosti, ovšem právně relevantní z hlediska koncentrace řízení jsou jen ty skutečnosti jím uváděné, ohledně nichž má břemeno tvrzení, resp. břemeno důkazní. Tak například ve sporu o zaplacení dluhu z půjčky má žalobce – věřitel břemeno tvrzení a břemeno důkazní o tom, že peníze dlužníkovi poskytl; žalovaný dlužník tvrdí a prokazuje, že dluh zaplatil, popřípadě, že závazek zanikl z jiného důvodu. Z takto vymezených povinností tvrzení a důkazních plyne, že žalovaný dlužník může i po nastalé koncentraci řízení popírat, že podle smlouvy mu byla půjčka poskytnuta, třebaže se tím dříve nebránil, jelikož nemá ohledně této skutečnosti povinnost tvrzení. Jakmile nastane koncentrace řízení, ztrácí ovšem dlužník, který až dosud uplatnil jedinou obranu, totiž že půjčka mu poskytnuta nebyla, možnost účinně namítat (tvrdit a dokazovat), že

⁸⁰ DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. 2 sv. ; xx, 1579, xvii, str. 652. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-107-9.

⁸¹ MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. 1. vyd. Brno: PF MU v Brně, 1995, str. 8. ISBN 80-210-1161-0.

zaplatil. K takovým tvrzením a důkazům by již soud nesměl přihlížet, ledaže by ke splnění dluhu došlo až po koncentraci řízení. Neboť by šlo o skutečnost, která ve smyslu ustanovení § 118b odst. 1 věta poslední o. s. ř. nastala po koncentraci řízení (o ostatních zákonných výjimkách z koncentrace řízení nemá smyslu v uvedené souvislosti uvažovat).⁸²

4.4 Poučovací povinnost soudu podle § 118a o. s. ř. a koncentrace řízení

„Postup soudu při plnění poučovací povinnosti podle § 118a odst. 1 a 3 je rozdílný v závislosti na tom, zda již nastaly účinky koncentrace řízení ke skončení přípravného jednání (případně uplynutím dodatečně poskytnuté lhůty) anebo zda bude koncentrováno až prvním jednáním ve věci k jeho skončení (popřípadě též uplynutím dodatečně poskytnuté lhůty).“⁸³

„Účastníci jsou povinni zásadně do skončení přípravného jednání, a nekonalo-li se, zásadně nejpozději do skončení prvního jednání, splnit povinnost tvrzení, tedy uplatnit všechny právně významné pro žalovaný nárok anebo obranu proti němu, a též splnit povinnost důkazní, tj. označit důkazy způsobilé prokázat sporné tvrzené skutečnosti. K tomu jsou nuceni vědomím, že soud nesmí – až na zákonem stanovené výjimky – přihlížet k později uplatněným skutečnostem a důkazům. Jestliže účastník, ač poučen soudem, v takto určeném časovém prostoru řádně neuplatní všechny právně významné skutečnosti k prosazení nároku (obraně proti němu), resp. neoznačí potřebné důkazy, zpravidla nese následky v podobě věcně nepříznivého rozhodnutí.“⁸⁴

⁸² BUREŠ, Jaroslav. Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 12, str. 28 - 29.

⁸³ DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. 2 sv. ; xx, 1579, xvii, str. 827. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-107-9.

⁸⁴ BUREŠ, Jaroslav. Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 12, str. 28.

„Jak tedy ovlivňuje režim koncentrace řízení poučovací povinnost soudu při jednání podle § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř.?”

Je tomu skutečně tak, že po koncentraci řízení již soud smí uplatnit jen poučovací povinnost podle § 118a odst. 2 o. s. ř.?”

Lze vyjít z předpokladu, že ustanovení § 118b odst. 1 o. s. ř. v nyní platném znění modifikuje dosavadní význam § 205a odst. 1 písm. d) o. s. ř. tak, že poučení podle § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř. se poté, co nastala koncentrace řízení, účastníkům může dostat jen o přípustných výjimkách z ní. Tedy jinak řečeno, to, že účastník nebyl soudem prvního stupně náležitě poučen podle § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř. po nastalé koncentraci řízení, mu při tomto výkladu otvírá prostor k novotám v odvolacím řízení jedině tehdy, jestliže se mu nedostalo poučení ve vztahu ke skutečnosti, jež nově nastala, kterou nemohl bez své viny dříve uplatnit anebo jež byla způsobilá zpochybnit věrohodnost provedených důkazních prostředků.⁸⁵

Skutečně můžeme říci, že použití poučovací povinnosti dle § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř. může soud využít pouze do nastalé koncentrace řízení. Prolomit koncentraci řízení mohou pouze zákonem stanovené výjimky a jednou z těchto výjimek je také poučení účastníků soudem dle § 118 odst. 2 o. s. ř. V okamžiku, kdy soud poučí účastníka dle § 118a odst. 2 o. s. ř. o jiném právním posouzení projednávané věci, může účastník dotvrdit nové rozhodné skutečnosti a označit nové důkazy.

4.3.1 Poučovací povinnost soudu podle § 118a o. s. ř. a koncentrace řízení ke skončení přípravného jednání

„Koncentrace řízení zásadně nastává ke skončení přípravného jednání; o tom je soud účastníky povinen poučit již v usnesení o nařízení

⁸⁵ BUREŠ, Jaroslav. Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 12, str. 29.

přípravného jednání a toto poučení účastníkům znovu poskytnout před skončením přípravného jednání.“⁸⁶

„Do přípravného jednání se přenáší systém poučovací povinnosti soudu podle § 118a odst. 1 až 3, neboť ke skončení přípravného jednání nastává koncentrace řízení. Účastníkům musí být proto umožněno, aby se při přípravném jednání (případně do uplynutí dodatečně poskytnuté lhůty) zachovali podle poučení, která jim soud dal, a aby v potřebném rozsahu doplnili svá tvrzení a označili k nim důkazy.

Nemělo by smyslu, kdyby soud poučil účastníky o potřebě doplnit další skutková tvrzení, popřípadě označit další důkazy, ačkoliv by se účastníci stejně podle tohoto poučení nemohli zachovat, resp. I kdyby se podle něho zachovali, soud by k jejich reakcím na poučení přihlédnout nemohl, protože tomu brání nastalá koncentrace řízení. Koncentrace řízení „udává tón“. Soud tedy poučení odpovídající postupu podle § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř. poskytne v těchto případech jen tehdy, jestliže by – ve vztahu ke skutečnostem nebo důkazům, které by na základě takového poučení účastníci mohli uplatnit či navrhnout – platilo, že se na ně vztahuje některá z uvedených výjimek z koncentrace řízení.

Mimo uvedený režim zůstává poučení podle § 118a odst. 2 o. s. ř., tedy o potřebném doplnění skutkových tvrzení, případně důkazních návrhů v důsledku jiného právního posouzení věci soudem. Účinky koncentrace řízení v tomto případě neplatí, účastníkům je umožněno, aby se podle poučení soudem zachovali, a z pohledu již uplatněných skutečností a důkazů mohou tvrdit nové skutečnosti a nabízet k jejich prokázání nové důkazy.“⁸⁷

⁸⁶ DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. 2 sv. ; xx, 1579, xvii, str. 828. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-107-9.

⁸⁷ DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. 2 sv. ; xx, 1579, xvii, str. 828. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-107-9.

4.3.2 Poučovací povinnost soudu podle § 118a o. s. ř. a koncentrace řízení ke skončení prvního jednání ve věci

„Nekonalo-li se přípravné jednání, nastává koncentrace řízení až ke skončení prvního jednání ve věci. V průběhu tohoto jednání tedy soudce poskytuje účastníkům dále uvedená poučení v rozsahu a způsobem předjímaným v § 118a o. s. ř. Kdyby při prvním jednání, které bylo ve věci nařízeno a k němuž bylo řízení koncentrováno, soud ve věci nerozhodl a jednání odročil, pak při dalším jednání soud postupuje při plnění poučovací povinnosti jako při prvním jednání konaném po přípravném jednání.

V souvislosti s koncentrací řízení ke skončení prvního jednání ve věci zákon poučovací povinnost neupravuje. Dovozejme ji z obecné poučovací povinnosti soudu podle § 5 o. s. ř. Nepoučí-li soud účastníky řádně o koncentraci k prvnímu jednání, účinky koncentrace přesto nastávají ze zákona, avšak řízení je evidentně zatíženo vadou, která je samostatným odvolacím důvodem podle § 205 odst. 2 písm. b).⁸⁸

K vzájemnému vztahu poučovací povinnosti a koncentrace řízení je důležité zmínit výjimku z koncentrace řízení a to výzvu dle § 118a odst. 2 o. s. ř. Tato výjimka může být užita kdykoliv v průběhu řízení a to včetně přípravného jednání i prvního jednání ve věci. „Jinak řečeno, není významné, v jakém okamžiku je výzva dle § 118a odst. 2 o. s. ř. učiněna, protože vždy povede ke stejnému následku, tj. prolomení koncentrace řízení. Výslovné uvedení možnosti uvést nové skutečnosti a důkazy poté, co byl některý z účastníků vyzván dle § 118a odst. 2 o. s. ř., jako jedné z výjimek z obou koncentrací, lze totiž chápat jako vyjádření speciality vůči výzvě dle § 114c odst. 3 písm. b) o. s. ř. a výzvě soudu v rámci prvního jednání. Zatímco možnost doplnit nové skutečnosti a důkazy na výzvu soudu jen dle § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř. lze pouze do časového limitu vyjádřeného koncentrací řízení dle § 118b odst. 1 o. s. ř., po poučení dle §

⁸⁸ DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. 2 sv. ; xx, 1579, xvii, str. 829. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-107-9.

118a odst. 2 o. s. ř. mohou účastníci nové skutečnosti a důkazy uvádět až do vyhlášení rozhodnutí (§ 119a o. s. ř.).⁸⁹

⁸⁹ BARTONÍČKOVÁ, Klára. KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Koncentrace civilního soudního řízení zavedená zákonem č. 7/2009 Sb. a problémy s ní spojené. *Právní rozhledy*, 2009, č. 17, str. 614. ISSN 1210-6410.

5. Poučení ve správním soudnictví

„Účastníci mají v řízení rovné postavení. Soud je povinen poskytnout jim stejné možnosti k uplatnění jejich práv a poskytnout jim poučení o jejich procesních právech a povinnostech v rozsahu nezbytném pro to, aby v řízení neutrpěli újmu.“⁹⁰

„Zákon v tomto ustanovení v obecné poloze ukládá soudu poučovací povinnost ve vztahu k účastníkům o jejich procesních právech, která je však omezena jen na míru nezbytnou, aby v řízení neutrpěli újmu, a to bez ohledu na to, zda účastník je v řízení zastoupen či nikoliv, či zda jde o navrhovatele či odpůrce. Co je třeba rozumět „mírou nezbytnou“, zákon nestanoví, bude ji třeba dovodit z okolností konkrétní věci. Z ustanovení § 36 odstavce 1 s. ř. s. vyplývá, že o hmotných právech soud účastníky nepoučuje.“⁹¹

Použití poučovací povinnosti podle občanského soudního řádu ve správním soudnictví by bylo možné na základě ustanovení § 64 s. ř. s., které zní: „Nestanoví-li tento zákon jinak, použijí se pro řízení ve správním soudnictví přiměřeně ustanovení první a třetí části občanského soudního řádu.“⁹²

„Nejvyšší správní soud při úvaze, nakolik se i pro správní soudnictví použije občanského soudního řádu, vyšel ze své obsáhlé judikatury k ustanovení § 64 s. ř. s. Z rozsudku ze dne 13. 11. 2006, č. j. 8 As 33/2005 – 52, plyne, že přezkum správních rozhodnutí správními soudy představuje samostatný typ řízení, oddělený od systému civilního soudnictví a řídící se vlastním procesním předpisem, kterým je soudní řád správní. Použití občanského soudního řádu na základě § 64 s. ř. s. je

⁹⁰ § 36 odst. 1 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní

⁹¹ BROTHÁNKOVÁ, Jana a ŽIŠKOVÁ, Marie. *Soudní řád správní a předpisy související s novou úpravou správního soudnictví: s vysvětlivkami: podle stavu k 1. 9. 2004*. Praha: Linde, 2004. Str. 50. ISBN 80-7201-424-2.

⁹² § 64 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní

třeba považovat za výjimečné a uplatňující se pouze v případech, na které ustanovení soudního řádu správního vůbec dopadají.“⁹³

„Nejvyšší správní soud setrvává na stanovisku, že správní soudy nemusejí účastníky poučovat o svém předběžném skutkovém a právním závěru. Správní soudnictví se totiž řídí svébytnou právní úpravou a je postaveno na jiných zásadách, než soukromoprávní spory.

Nejvyšší správní soud v rozsudku sp. zn. 2 Afs 87/2009 zdůraznil, že přezkum správních rozhodnutí správními soudy představuje samostatný typ řízení, oddělený od systému civilního soudnictví a řídící se vlastním procesním předpisem, kterým je soudní řád správní. Jednání před správními soudy upravuje § 49 s. ř. s. a poučovací povinnost je zakotvena v § 36 odst. 1 s. ř. s. Využití ustanovení § 118a o. s. ř. upravujícího poučovací povinnost v rámci civilního sporu nepadá do úvahy, neboť zásada koncentrace i systém opravných prostředků jsou ve správním soudnictví zcela odlišné; navíc soudní řád správní obsahuje komplexně úpravu vlastní. Nejvyšší správní soud rovněž uzavřel, že u okolností, které správní soud zkoumá z úřední povinnosti, nepřichází naplnění poučovací povinnosti v úvahu, protože správní soud beztak musí tyto skutečnosti zjišťovat z úřední povinnosti a nečekat na aktivitu účastníků.“⁹⁴

Zároveň bych zdůraznila, že ustanovení § 118a o. s. ř. je upravené v části občanského soudního řádu „Jednání“. Touto poučovací povinností tedy rozumíme poučovací povinnost soudu při jednání ve věci. „Znamená to, že účastník, který se nedostavil k jednání a včas nepožádal z důležitého důvodu o odročení, tím soudu znemožnil, aby mu poskytl poučení dle § 118a o. s. ř., jestliže soud projednal věc v nepřítomnosti takového účastníka v souladu s § 101 odst. 3 o. s. ř. Nemohl-li soud

⁹³ RIGEL, Filip. Polemicky k poučovací povinnosti před správním soudem. *Správní právo*, 2010, č. 7, str. 406.

⁹⁴ SVOBODA, Karel. Ke hmotněprávnímu poučení před správním soudem. *Správní právo*, 2010, č. 3, str. 166 – 167.

poskytnout poučení podle § 118a o. s. ř. proto, že se nedostavil k jednání, není oprávněn a povinen mu sdělovat potřebná poučení jinak a není ani povinen jen z tohoto důvodu odročovat jednání.⁹⁵

„Ve správním soudnictví je ovšem častější, že soud jednání vůbec nenařizuje (§ 51 s. ř. s., § 76 odst. 1 s. ř. s.)“⁹⁶ Poskytnout poučení účastníkům při jednání je pro soudce nemožné, když jednání nebude nařízeno. To znamená, že použití ustanovení § 118a o. s. ř. ve správním soudnictví se zdá být nevhodné.

5.1 Poučení dle soudního řádu správního

„Dikce § 36 odst. 1 s. ř. s. se do jisté míry podobá ustanovení § 5 o. s. ř., jež hovoří o tom, že civilní soud je povinen poučovat účastníky o jejich procesních právech a povinnostech. Judikatura vysokých civilních soudů i civilní teorie se shodují, že ustanovení § 5 o. s. ř. nesměřuje k poučení o hmotném právu. Dopadá pouze na situace, kdy během civilního sporu vznikne potřeba poučit stranu řízení o jejím čistě procesním právu nebo povinnosti. Kupříkladu o právu podat odvolání nebo o možnosti žádat o ustanovení zástupce z řad advokátů. Pokud bychom se přidrželi tohoto tradičního výkladu civilních soudů, je třeba uzavřít, že poučovací povinnost správního soudu o hrozícím neúspěchu ve sporu v soudním řádu správním vůbec upravena není. Proto je možné s odvoláním na § 64 s. ř. s. uzavřít, že i správní soudy jsou povinny využívat poučení o hrozícím neúspěchu dle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. Nejvyšší správní soud však v rozsudku sp. zn. 2 Afs 87/2009 dospěl k opačnému závěru. To znamená, že veškerou poučovací povinnost správního soudu je třeba vyvozovat z ustanovení § 36 odst. 1 s. ř. s. Nicméně je třeba tak činit způsobem, aby výsledky aplikace tohoto

⁹⁵ DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. 2 sv. ; xx, 1579, xvii, str. 831 - 832. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-107-9.

⁹⁶ RIGEL, Filip. Polemicky k poučovací povinnosti před správním soudem. *Správní právo*, 2010, č. 7, str. 407.

institutu nebyly v rozporu s ústavním principem předvídatelnosti rozhodování jakéhokoliv orgánu státní moci.⁹⁷

„Protože princip předvídatelnosti je pravidlem, které se uplatní pro jakékoliv soudní řízení, jsou i správní soudy povinny poučit účastníka o hrozícím neúspěchu ve věci, jestliže to procesní předpisy upravující řízení před správním soudem výslovně nevylučují a pokud řízení před správním soudem (nebo některé jeho typy) nejsou natolik specifické, že poučení účastníka o hrozícím neúspěchu v projednávané záležitosti ztrácí smysl.“⁹⁸

⁹⁷ SVOBODA, Karel. Ke hmotněprávnímu poučení před správním soudem. *Správní právo*, 2010, č. 3, str. 171 – 172.

⁹⁸ SVOBODA, Karel. Ke hmotněprávnímu poučení před správním soudem. *Správní právo*, 2010, č. 3, str. 171.

6. Závěr

„Poučovací povinnost má v materiálním procesu své nesporné místo, nesmí však suplovat právní pomoc, kterou účastníkům poskytují především advokáti, a nesmí narušovat rovnost účastníků v řízení. Má-li mít skutečně význam, nesmí být všeobecná, ale konkrétní, a musí se účastníku dostat v takové procesní situaci, v jaké je to třeba.“⁹⁹

Dle mého názoru je poskytnutí konkrétního poučení důležité zejména u nezastoupených účastníků řízení. Pokud by soud poučoval příliš formálně a všeobecně mohlo by ze strany nezastoupeného účastníka dojít k nepochopení obsahu i důsledků poučení. Poučení by v tomto případě nenaplnilo svůj účel.

Došla jsem k závěru, že poučovací povinnost soudu podle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. plně závisí na soudcích, kteří jsou „páni“ sporu a poučením účastníků vedou řízení k následnému rozhodnutí. Záleží tedy plně na soudci, jakým způsobem se k poučovací povinnosti takzvaně postaví. Rozhodnutí, ve kterých soudce účastníky náležitě nepoučil, a oni následně byli ve sporu neúspěšní, stále nejsou ojedinělá. Takoví účastníci se odvolávají, přestože již z odůvodnění napadených rozhodnutí je patrné, že v případě poučení účastníků by výsledek řízení byl ve prospěch odvolaného účastníka. Domnívám se tedy, že poučovací povinnost soudu dle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. má na průběh řízení velký vliv. Realizací poučovací povinností dochází k vedení účastníků v rámci nařízeného jednání a vydání spravedlivého rozhodnutí. Na základě poučení ze strany soudu dle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. účastníci mohou dotvrdit rozhodné skutečnosti a označit důkazy, tak aby mohli získat ve věci úspěch. Tímto poučením soud účastníky obeznámí s předběžným stavem řízení a následně nedojde k vydání překvapivého rozhodnutí.

⁹⁹ BUREŠ, Jaroslav. DRÁPAL, Ljubomír. Novelizovat ještě jednou občanský soudní řád? *Právní rozhledy*, 1999, č. 3, str. 107. ISSN 1210-6410.

Dle mého názoru je důležité zmínit, že poučovací povinnost soudu podle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. je úzce spjatá s koncentrací řízení. Ke koncentraci řízení nedojde dříve, než soud účastníkům předestře svůj náhled na projednávanou věc. To znamená, že před samotnou koncentrací je soud povinen účastníky řízení poučit o možnosti doplnění jejich tvrzení a jaké následky by nesplněním této výzvy pro účastníky nastaly (§ 118a odst. 1 o. s. ř.). Zároveň je nutné účastníky poučit o případném odlišném právním názoru na projednávanou věc (§ 118a odst. 2 o. s. ř.) a v neposlední řadě soud poskytne poučení o nutnosti navrhnout důkazy potřebné k prokázání účastníkových sporných tvrzení (§ 118a odst. 3 o. s. ř.). Následně po poskytnutí poučení účastníkům může předseda soudu „zkonzentrovat“ řízení.

Zároveň bych zdůraznila důležitý vztah mezi poučovací povinností soudu dle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. a koncentrací řízení, který má konkrétně ustanovení § 118a odst. 2 o. s. ř. Zejména z toho důvodu, že na základě poučení soudem dle § 118a odst. 2 o. s. ř. dojde k prolomení koncentrace řízení a účastníkovi je umožněno dotvrdit nové rozhodné skutečnosti a předložit nové důkazy. Toto prolomení koncentrace řízení je pro účastníka sporu klíčové. Jestliže by po poučení soudem o jiném právním názoru na projednávanou věc neměl účastník možnost dotvrdit nové skutečnosti a předložit nové důkazy, nemělo by dle mého názoru takové poučení smysl. Účastník by sice byl soudem poučen o jiném právním posouzení tvrzeného nároku avšak ve věci by s největší pravděpodobností neměl úspěch. Úspěch ve věci by neměl, jelikož do koncentrace řízení uváděl rozhodné skutečnosti a důkazy k jinému právnímu nároku než, který zamýšlí soud.

Na konci diplomové práce jsem se zabývala možností využít poučovací povinnost soudu dle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. ve správním soudnictví. Poučovací povinnost má ve správním soudnictví také své místo nicméně soudní řád správní obsahuje komplexně úpravu vlastní. Soudní judikatura Nejvyššího správního soudu se staví negativně k možnosti využít poučovací povinnosti dle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř.

Nejvyšší soud našel vhodná ustanovení týkající se poučovací povinnosti v soudním řádu správním. Poučovací povinnost je zakotvena v § 36 odst. 1 s. ř. s.

Domnívám se tedy, že ve správním soudnictví se poučovací povinnost realizuje výkladem soudního řádu správního nikoliv přímou aplikací občanského soudního řádu.

7. Summary

Information duty of the court constitutes a necessary part of the present civil justice. On the basis of the information duty of the court according to the section 118a, paragraph 1 to 3 of Act No. 99/1963 Coll., Civil Procedure Code, the court directs parties to possibility of gaining success in the negotiated dispute.

The information duty of the court according to the section 118a, paragraph 1 to 3 of Act No. 99/1963 Coll., Civil Procedure Code is regulated so that the participant may gain instruction when it is necessary e.g. in relation to concrete procedural institute. According to the section 118a of Act No. 99/1963 Coll., Civil Procedure Code, if there occurs during the legal proceeding that the participant has mentioned all conclusive facts or that these facts were incomplete, the presiding judge asks the participant to supplement his/her statements and instructs him/her what the statement should be supplemented with and what the consequences of not following the request would be.

If the presiding judge is convinced that the matter can be called in question in different way than according to the participant's legal opinion, he/she appeals to the participant to supplement the conclusive facts satisfactorily. If the presiding judge learns during the legal proceeding that the participant has not suggested evidence necessary for proving all his/her disputable statements, the presiding judge appeals to the participant to identify this evidence without any unreasonable delay and instructs the participant what the consequences of not following this appeal could be.

The information duty of the court is related to the concentration of the proceeding. The concentration is not commenced until the participants are instructed by the court according to the section 118a paragraph 3 of Act No. 99/1963 Coll., Civil Procedure Code. The information duty of the court according to the section 118a paragraph 2 of Act No. 99/1963 Coll,

Civil Procedure Code has a very important relation to the concentration of the proceeding. The principle of proceeding concentration is broken and the participant is enabled to substantiate new conclusive facts and provide the court with new evidence on the basis of charge by the court according to the section 118a paragraph 2 of Act No. 99/1963 Coll., Civil Procedure Code.

I also dealt with possibility of using the information duty of the court according to the section 118a paragraph 1 – 3 of Act No. 99/1963 Coll., Civil Procedure Code in administrative justice. The information duty has acquired its place in the administrative justice. However, the administrative rules of the court are not the same. In the administrative justice, the information duty is implemented by interpretation of the provisions of the Act No. 150/2002 Coll., Code of Administrative Justice and not by direct application of the Civil Procedure Code.

8. Použité zdroje

8.1 Knižní literatura

BROTHÁNKOVÁ, Jana a ŽIŠKOVÁ, Marie. *Soudní řád správní a předpisy související s novou úpravou správního soudnictví: s vysvětlivkami: podle stavu k 1. 9. 2004*. Praha: Linde, 2004. 407 s. ISBN 80-7201-424-2.

DAVID, Ludvík et al. *Občanský soudní řád: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. 2 sv. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. ISBN 978-80-7357-460-4.

DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. 2 sv. ; xx, 1579, xvii, s.1581-3343. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-107-9.

HAMULÁKOVÁ, Klára. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2010. 191 s. Teoretik. ISBN 978-80-87212-51-6.

JIRSA, Jaromír. *Novinky v civilním řízení soudním: (kritická studie)*. Vyd. 1. Praha: LexisNexis CZ, 2005. 133 s. Knihovnička Orac. ISBN 80-86199-86-X.

MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. 1. vyd. Brno: PF MU v Brně, 1995. ISBN 80-210-1161-0.

SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Civilní proces*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. 1202 s. ISBN 80-86861-09-0.

SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009. vii, s. 9-391. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-414-7.

SVOBODA, Karel. *Přehled judikatury. Poučovací povinnost soudu a koncentrace řízení*. Praha: ASPI, a. s., 2009.

WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice: doplněné o předpisy evropského práva*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2011. 711 s. Vysokoškolské právní učebnice. ISBN 978-80-7201-842-0.

8.2 Časopisecká literatura

BARTONÍČKOVÁ, Klára. KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Koncentrace civilního soudního řízení zavedená zákonem č. 7/2009 Sb. a problémy s ní spojené. *Právní rozhledy*, 2009, č. 17. ISSN 1210-6410.

BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír. Co se změnilo na poučovací povinnosti soudu v občanském soudním řízení?. *Právní praxe: časopis české justice*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 1994, č. 9. ISSN 1211-0825.

BUREŠ, Jaroslav. DRÁPAL, Ljubomír. Novelizovat ještě jednou občanský soudní řád? *Právní rozhledy*, 1999, č. 3. ISSN 1210-6410.

BUREŠ, Jaroslav. Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 12.

DAVID, Ludvík. Dokáže český soudce správně poučit účastníka při změně názoru na právní kvalifikaci žaloby? *Právní rozhledy*, 2003, č. 7. ISSN 1210-6410.

DAVID, Ludvík. Poznámky k poučení účastníků soudem podle § 118a odst. 1, 2 o. s. ř. *Právní praxe: časopis české justice*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2001, č. 10. ISSN 1211-0825.

FIALA, Josef. *Historický vývoj některých procesních principů, zásad a institutů civilního procesu*. Praha: Universita Karlova, 1974. 102 s. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. Monographia; 21/1974.

HORÁK, Pavel a HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. Stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, č. 10, ISSN 1210-6410.

JIRSA, Jaromír. Civilní proces po účinnosti souhrnné novely občanského soudního řádu a několik dalších úvah nad jeho perspektivami. *Právní rozhledy*. 2011, č. 5. ISSN 1210-6410.

JIRSA, Jaromír. Perspektivy českého civilního procesu. *Právní rozhledy*, 2008, č. 12. ISSN 1210-6410.

JIRSA, Jaromír. Souhrnná novela občanského soudního řádu – příležitost ke změně. *Právní rozhledy*, 2009, č. 6. ISSN 1210-6410.

MACUR, Josef. K problematice urychlování civilního soudního řízení. *Právní rozhledy*, 2003 č. 3. ISSN 1210-6410.

MACUR, Josef. Problémy legislativní úpravy poučovací povinnosti soudu v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 1998, č. 12, ISSN 1210-6410.

MACUR, Josef. Soudcovská vysvětlovací povinnost v civilním řízení. *Soudce: profesní časopis soudců a soudů České republiky*. Česká republika. Soudcovská unie. Praha: Orac, 2000. č. 9. ISSN 1211-5347.

RIGEL, Filip. Polemicky k poučovací povinnosti před správním soudem. *Správní právo*, 2010, č. 7.

SVOBODA, Karel. Ke hmotněprávnímu poučení před správním soudem. *Správní právo*, 2010, č. 3.

ŠÍNOVÁ, Renáta. Věrohodnost důkazních prostředků. *Debaty mladých právníků 2007*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007.

ZOULÍK, František. Rovnost stran a profesionalita v civilním procesu. *Bulletin advokacie*. 1999, č. 9.

8.3 Zákonná úprava

Zákon č. 113/1895 Sb., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (rakouský civilní řád soudní)

Důvodová zpráva k zákonu č. 519/1991 Sb.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Důvodová zpráva k novele o. s. ř. provedené zákonem č. 30/2000 Sb.

Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní

8.4 Judikatura

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2005, sp. zn. 29 Odo 1069/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2003, sp. Zn. 22 Cdo 1856/2002

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2002, sp. zn. 20 Cdo 1170/2001

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1491/2002